

Economisch-Statistische Berichten

ALGEMEEN WEEKBLAD VOOR HANDEL, NIJVERHEID, FINANCIËN EN VERKEER

ORGAAN VOOR DE MEDEDEELINGEN VAN DE CENTRALE COMMISSIE VOOR DE RIJNVAART

UITGAVE VAN HET NEDERLANDSCH ECONOMISCH INSTITUUT

5 JANUARI 1916**No. 1000****27 FEBRUARI 1935**

COMMISSIE VAN REDACTIE:

*P. Lieftinck; N. J. Polak; J. Tinbergen; F. de Vries en
H. M. H. A. van der Valk (Redacteur-Secretaris).*

Redactie-adres: Pieter de Hoohweg 122, Rotterdam.

Aangeteekende stukken: Bijkantoor Ruigeplaatweg.

Telefoon Nr. 35000. Postrekening 8408.

Advertenties f 0,50 per regel. Plaatsing bij abonnement volgens tarief. Administratie van abonnementen en advertenties: Nijgh & van Ditmar N.V., Uitgevers, Rotterdam, Amsterdam, 's-Gravenhage. Postchèque- en giro-rekening No. 145192.

Abonnementsprijs voor het weekblad franco p. p. in Nederland f 20,—. Buitenland en Koloniën f 23,— per jaar. Losse nummers 50 cents. Economisch-Statistisch Kwartaalbericht f 1.—. Leden en donateurs ontvangen het weekblad en het Kwartaalbericht gratis en een reductie op de verdere publicaties. Conjunctuurnummer 60 cents.

INHOUD.

	Biz.
EEN TERUGBLIK.....	193
Het conjunctuur- en crisisvraagstuk voor den oorlog door Prof. Dr. G. W. J. Bruins	195
Het conjunctuuronderzoek in Nederland door Jhr. Ir. M. J. de Bosch Kemper	197
Desiderata op het punt van conjunctuurstatistiek door Prof. Dr. J. Tinbergen	199
De stand van de rente en de verbetering der conjunctuur door Prof. Dr. H. Frijda	200
Structuurveranderingen in het bankwezen door Prof. Mr. Dr. G. M. Verrijn Stuart	202
Economische prognose door Dr. W. L. Valk	204
Prijzdaling van landbouwproducten als conjunctuurfactor door Prof. Dr. P. Lieftinck	206
Periodieke bankberichten en hun waarde voor het conjunctuur-onderzoek door Dr. W. Mautner	207
Economisch-Technologische Instituten in Nederland door Dr. H. M. H. A. van der Valk	209
Conjunctuurvoorlichting door F. Weinreb	211
AANTEKENINGEN:	
Overzicht van bankberichten in binnen- en buitenland door Dr. W. Mautner	214
STATISTIEKEN	216
Geldkoersen. — Wisselkoersen. — Bankstaten.	

EEN TERUGBLIK.

De periode, tusschen het verschijnen van het eerste en het duizendste nummer van ons blad, heeft zich gekenmerkt door een snelle ontwikkeling van het conjunctuuronderzoek, zoowel in Nederland als in het buitenland.

Het is daarom zeker van belang om bij de mijlpaal, die „Economisch-Statistische Berichten” hebben bereikt, aandacht te schenken aan de ontwikkeling van het conjunctuurvraagstuk en daarmee annex zijnde problemen. Want ook dit weekblad heeft in den loop der jaren op dit gebied een verandering ondergaan. Opperlicht als samenvattend berichtenorgaan, heeft het langzamerhand een ander karakter gekregen, doordat het zich naast artikelen over allerlei actueele vraagstukken tevens is gaan toeleggen op beschouwingen over conjunctuurproblemen. Deze ontwikkeling is mede te danken aan de oprichting van het Nederlandsch Economisch Instituut, zooals hieronder nader zal blijken.

* * *

Op 5 Januari 1916 zag het eerste nummer van „Economisch-Statistische Berichten”, welk weekblad een leemte in de economische berichtgeving beoogde aan te vullen, het licht. Eenige jeugdige personen in den lande, van wie enkele reeds posities van betekenis in het maatschappelijk leven bekleedden, sloegen onder leiding van Prof. Dr. G. W. J. Bruins de handen ineen en gaven hiermede gevolg aan den reeds veel geuiten wensch den studenten der Nederlandsche Handels-Hoogeschool systematisch en geregeld de voornaamste conjunctuurgegevens voor te leggen.

Het blad volgde gedeeltelijk het voorbeeld van enkele buitenlandsche bladen. Men meende de rol van berichtgeefster van de dagbladpers als weekblad te moeten aanvullen, zich naast de dagbladen tot de hoofdzaken te bepalen en statistisch materiaal, korte overzichten en vergelijkende cijferkolommen samen te stellen en achte daartoe in het begin van 1916 den tijd gekomen. „Immers indien ooit”, aldus het inleidend artikel van het eerste nummer, „dan heeft thans een dergelijk blad, ook al moet het zich aanvankelijk zekere beperkingen opleggen en al zal in den eersten tijd het reproductieve karakter wellicht meer op den voorgrond staan, hier te lande een taak te vervullen. Het groote economische gebeuren van onzen tijd, de economische verschuivingen, die zich in deze dagen in de internationale samenleving voltrekken, zijn ook voor ons land van de grootste betekenis. Ieder pogen tot vermeerdering van kennis op dit gebied en tot zooveel mogelijk zelfstandig Nederlandsche voorlichting, dient thans meer dan ooit een nationaal belang!”

Hoewel er in de 19 jaren, die sedert het neerschrijven van deze regelen zijn verlopen, veel is veranderd, zijn de woorden van de oprichters heden meer dan ooit van toepassing en in grootere mate nog mag de inhoud van het weekblad op de belangstelling van hen, die bij handel en nijverheid, financiën, of

verkeer geïnteresseerd zijn, aanspraak maken. Natuurlijk heeft de indeeling van het blad in den loop van dezen tijd wijzigingen ondergaan en zich, waar dat noodig bleek, aan veranderde eischen aangepast. Maar hoofddoel is en blijft vermeerdering van kennis omtrent het economisch gebeuren en dat hieraan behoefte bestond is na de oprichting bij voortdurende gebleken. Aanvankelijk opgezet als een berichten-orgaan, heeft het zich tot een leidend economisch periodiek kunnen ontwikkelen, een periodiek, waarin vooraanstaande personen uit het economisch en sociale leven hun meeningen naar voren brengen en talrijke actueele vraagstukken behandeling vinden. Het stelde zijn kolommen open voor het deskundig oordeel van een ieder en beoogde te zijn een neutrale tribune, waarin deskundigen van verschillende richting het woord werd gelaten.

Er werd naar gestreefd om naast de vraagstukken, die zich in Nederland en Ned.-Indië voordoen, ook de belangrijke problemen uit het buitenland te belichten, waarvoor naast de gewone kolommen speciaal de rubriek „Buitenlandsche medewerking” zorg droeg. Kortom, het weekblad stelt zich niet voor een vaktijdschrift of wetenschappelijk economisch orgaan te zijn, doch richt zich tot allen, zowel in als buiten het bedrijfsleven, wier belangstelling zich uitstrekt tot het wereldgebeuren op economisch en economisch-politiek terrein.

* * *

Op 29 December 1916 had de oprichtingsvergadering van het Instituut voor Economische Geschriften te 's-Gravenhage plaats, waarvan de leiding berustte bij Mr. G. Vissering. In den loop van het eerste jaar van het bestaan (1916) was gebleken, dat hoezeer het blad uiteraard nog in een aanvangsstadium verkeerde en zijn inhoud nog voor uitbreiding en verbetering vatbaar was, er voor pogingen in de ingeslagen richting zeker waardeering bestond. Ook de financieele resultaten waren niet ongunstig gebleken en daarom meenden de oprichters, dat het zoowel het weekblad als het doel, dat bij de oprichting had voorgezeten ten goede zou komen indien hun taak door een breeder en meer blijvende organisatie werd overgenomen. Uit deze overwegingen werd de Vereeniging „Instituut voor Economische Geschriften” geboren, welke zich ten doel stelde de studie van economische en economisch-politieke vraagstukken in den ruimsten zin te bevorderen en de kennis dienaangaande te verbreiden. Zij zou dit doel trachten te bereiken door het uitgeven van het weekblad „Economisch-Statistische Berichten”, en door het uitgeven of het bevorderen van het uitgeven, hetzij alleen, hetzij in samenwerking met anderen, van andere tijdschriften, studies en verdere drukwerken op het gebied der Vereeniging. Gedacht werd hierbij aan die geschriften, die van te grooten omvang zouden zijn om in het weekblad te worden opgenomen en die waarschijnlijk niet zoo gemakkelijk een uitgever zouden kunnen vinden. Een viertal publicaties van het Instituut zijn uitgegeven. De moeilijkheden, die het Instituut vooral in de na-oorlogsjaren heeft moeten overwinnen waren oorzaak, dat van een op grotere schaal aan dit voornemen uitvoering geven moest worden afgezien.

Ter inleiding van het samengaan van het weekblad en het Instituut voor Economische Geschriften schreef de voorzitter, Mr. G. Vissering, in het 53ste nummer een kernachtig woord. „Eenheid”, aldus deze schrijver, „is het schoone parool, waaronder deze Vereeniging in het leven is geroepen; die eenheid moeten wij niet alleen op militair en politiek gebied naar buiten toonen, ook de mannen van onzen handel, scheepvaart, industrie, bankwezen moeten van hare noodzakelijkheid doordrongen zijn. . . . Moge het nieuwe Instituut een steentje kunnen bijdragen tot de vorming van kracht en samenwerking in Nederland, daaronder begrepen zijne Koloniën, en van geheel Nederland tegenover den vreemde.”

Wij stonden toentertijd nog midden in den oorlog. Maar ook zonder dezen toestand behoudt de aansporing tot samenwerking volkomen haar waarde. Ook nu leven wij in een tijd van afsluitingen en isolementen, ook nu treffen wij in binnen- en buitenland tal van vraagstukken, die nader onderzoek en behandeld dienen te worden, en ook nu bestaat er een Instituut dat zich toelegt op het onderzoeken van het economisch terrein in den ruimsten zin. En hier komen wij tot het tweede Instituut, dat een rol gespeeld heeft en nog speelt bij de uitgave van „Economisch-Statistische Berichten”: het Nederlandsch Economisch Instituut. Een stichting, in het leven geroepen in 1929, met een uit aanzienlijke giften samengesteld kapitaal, die ten doel heeft onderzoekingen van verschillende economische vraagstukken te verrichten, economische gegevens door aan het Instituut verbonden krachten te doen verzamelen en uitwerken, en geschriften daaromtrent te publiceeren.

Men ziet, het doel ligt niet zoover van dat van het Instituut voor Economische Geschriften verwijderd, al was er door het op den voorgrond stellen van de onderzoekingen eenig verschil in opzet. Ook dit Instituut trok reeds spoedig de aandacht zoowel in binnen- als buitenland en het was bijna vanzelfsprekend, dat contact tusschen beide lichamen gezocht en gevonden werd. Publicaties van het Nederlandsch Economisch Instituut werden voor de leden van het Instituut voor Economische Geschriften tegen speciale condities verkrijgbaar gesteld, terwijl de inmiddels gegroeide kwartaalsbijlage van het weekblad tot een gemeenschappelijke uitgave werd gemaakt.

Toen deze wijze van samenwerking bleek te voldoen, kwam bij de wederzijdsche besturende colleges het denkbeeld van een fusie op. Deze gedachte was om verschillende redenen aantrekkelijk. Vooreerst zou een versnippering van krachten kunnen worden voorkomen. Bovendien zou het aan het weekblad zeer ten goede komen, dat het Nederlandsch Economisch Instituut voortaan zijn steun aan het blad zou kunnen geven. Ook het Instituut zou er bij winnen als het de beschikking over een eigen orgaan verkreeg. Zijn relaties en financieele kracht konden voor weekblad en verdere uitgaven van bijzondere waarde zijn. Zoo kwam in November 1932 het bestuur van de Vereeniging „Instituut voor Economische Geschriften” met het voorstel om beide Instituten te vereenigen en wel door het Instituut voor Economische Geschriften in het Nederlandsch Economisch Instituut te doen opgaan en al haar activa en passiva door deze stichting te doen overnemen. Er zij hieraan toegevoegd, dat de rechtsvorm van het laatstgenoemde Instituut de belangrijkste reden was om de vereeniging in de stichting te doen opgaan.

Wij willen niet uitweiden over de bepalingen en regelingen die de overeenkomst bevatte, toen zij tot stand kwam. Ons interesseert bij het verschijnen van het 1000ste nummer van de Economisch-Statistische Berichten slechts, dat dit op een voor beide Instituten ten volle bevredigende wijze plaats vond; dat de verdere uitgave van het weekblad volkomen verzekerd bleef en het zijn reeds eigen karakter zou blijven behouden. Terloops vermelden wij hier, dat het bij deze fusie op groote schaal ook wenschelijk geoordeeld werd om naast het weekblad een maandblad van erkende reputatie aan het Nederlandsch Economisch Instituut te verbinden. Hiervoor kwam „De Economist” in aanmerking, waarmede reeds persoonlijke banden bestonden, zoodat sinds Januari 1933 dit maandblad tot een orgaan van het Nederlandsch Economisch Instituut is geworden.

Na de formaliteiten, die de wijziging van den stichtingsbrief van het Nederlandsch Economisch Instituut met zich medebracht, kwam in 1934 de fusie ten volle tot stand, en daarmede was voortzetting van het in 1916 begonnen werk door een grotere en krachtige instelling gewaarborgd.

Keeren wij na deze uiteenzetting over de beide Instituten weder tot het weekblad terug om daarmee ons overzicht te besluiten.

Zeer velen hebben hun krachten aan ons blad gegeven, zeer velen hebben zich opofferingen en moeiten getroost en kunnen op het weekblad in zijn tegenwoordigen vorm terugzien als een vrucht, mede van hun arbeid. Het is ons niet doenlijk alle medewerkers in dit korte bestek te memoreeren. Wij zullen ons derhalve moeten beperken.

6 Januari 1926 sloot Mr. G. Vissering, de al die jaren en ook nu nog onvermoeide voorzitter, eerst van het Instituut voor Economische Geschriften, sedert 1934 van het Nederlandsch Economisch Instituut, zijn overzichtsartikel ter gelegenheid van het 10-jarig bestaan van de Economisch-Statistische Berichten met een woord van warme hulde aan Prof. Bruins. Na een kort resumé van al hetgeen deze hoogleraar voor het blad gedaan heeft, is het niet verwonderlijk dat hij, en met hem het bestuur, Prof. Bruins zoode hadden zien vertrekken. Ook nu treffen wij een zoodanige situatie aan. Ook nu is een steunpilaar van de Economisch-Statistische Berichten vertrokken en is het weer Mr. Vissering, die in November 1934 een afscheidswoord schreef, thans aan Prof. G. M. Verrijn Stuart. Hij noemde dezen terecht den grooten organisator, aan wien het te danken is, dat het weekblad in de tegenwoordige omstandigheden de merkwaardigheid vertoont zijn budget in evenwicht te kunnen houden.

Wij mogen verder niet onvermeld laten den grooten steun, welken zoowel blad als beide Instituten van de Nederlandsche Handels-Hoogeschool hebben mogen ondervinden en nog steeds ondervinden. Wij noemen hier onder meer het beschikbaar stellen van localiteiten, het gebruik van de Bibliotheek en het Economisch Archief, enkele van de vormen waarin daadwerkelijke steun werd gegeven. Een woord van groote erkentelijkheid mag hier zeker niet achterwege blijven.

Bij deze gelegenheid dient nog op een bijzonderheid te worden gewezen. De groei van weekblad en Instituten zou niet in die mate als is geschied mogelijk zijn geweest, indien de uitvoerende organen niet bij voortdurend een krachtigen steun van de zijde van het Bestuur hadden ondervonden. Het Bestuur, waarvan enkele leden zelfs tot de oprichters van het weekblad behoorden, heeft door zijn voortdurende belangstelling o.a. tot uiting komende in hun persoonlijke medewerking aan het weekblad en het behartigen van de algemeene belangen van het Instituut, veel bijgedragen tot de tot dusverre bereikte resultaten.

In zijn artikel „Tien Jaren” zette Mr. Vissering uiteen, hoe het Instituut voor Economische Geschriften ernaar gestreefd had een groot aantal leden te omvatten om daarmee zooveel mogelijk alle deelen van het land en alle groepen van de bevolking te representeren. Dit toch alleen zou handhaving van het neutrale karakter mogelijk doen zijn. Wij besluiten met enkele van zijn woorden aan te halen; woorden, welke al die jaren voor het weekblad als wet gegolden hebben en nog gelden en welke met name in den tegenwoordigen tijd, nu echte „neutraliteit” zoo sporadisch aangetroffen wordt, steeds in gedachten moeten worden gehouden.

„Het weekblad mag tot geen partij behooren. Tot zijne kolommen mogen wel toegelaten worden beschouwingen, welke tot een economisch en politiek debat kunnen leiden, maar nimmer uitingen, welke het karakter van een strijd zouden aannemen.”

Moge het weekblad nog lang zijn belangrijke taak op de gevolgde, onpartijdige manier volbrengen en moge het in steeds grootere mate getuigen van de, vooral op een beperkt taalgebied als het onze, zoo noodzakelijke samenwerking.

HET CONJUNCTUUR- EN CRISISVRAAGSTUK VOOR DEN OORLOG.

Op geen onderdeel der economie is in vergelijking met den toestand van vóór den oorlog zulk een vooruitgang in de systematische verzameling en bewerking van gegevens aan te wijzen als op dat van het conjunctuuronderzoek. Wat met het ietwat vage woord conjunctuur bedoeld wordt, is thans welhaast iedereen, wiens werkzaamheid of belangstelling ligt op het gebied van het economisch leven, duidelijk. Vóór den oorlog was zulks alleen in Duitschland in eenigszins ruimeren kring het geval. Hier te lande werd „conjunctuur” als een „Fremdwort” gevoeld, den Amerikaan van toenmaals en eerst recht den Engelschman, ook den wetenschappelijken Engelschman, klonk het — overigens weinig gelukkige — aequivalent „business cycle” geheel onwennig in de ooren.

Toch was vóór den oorlog de eerste aanloop reeds begonnen. Na de crisis van 1907, deels reeds na die van 1900, ziet men in Duitschland een duidelijk streven opkomen tot systematische registrering van het conjunctuurverloop en het bekende werk van Mitchell in Amerika dateert van 1913.

Wie daarmee vergelijkt, welk een vlucht deze tak van research-arbeid gedeeltelijk reeds gedurende den oorlog en vooral daarna genomen heeft, en de belangstelling constateert, die thans allerwege hiervoor bestaat, vraagt zich eenigszins verbaasd af, hoe het komt, dat zulks enkele jaren tevoren zoo anders was.

Een van de redenen is stellig, dat, ook als gevolg van den oorlog, het beschikbare materiaal belangrijk is uitgebreid en verbeterd, met name wat betreft gegevens van quantitatieven aard, die voor een juist begrip van het conjunctuurverloop van bijzondere beteekenis zijn. De voornaamste reden van de zoo gestegen belangstelling zal echter gezocht moeten worden in het kenmerkend verschil tusschen de beide perioden in quaestie.

De laatste 30 jaren vóór den oorlog plegen te worden gekarakteriseerd als een periode van voortdurende en gezonde expansie, slechts enkele malen door crisissen van korten duur onderbroken. Men kan, gezien o.a. de voortdurende daling van de waarde van het goud, die deze periode sedert het midden der 90er jaren kenmerkte, er over twisten, of inderdaad deze expansie in alle opzichten gezond of althans natuurlijk was, hoofdzaak is, dat zij door vrijwel een ieder en in elk geval door degenen, die aan handel en bedrijf deel hadden, als zoodanig werd gevoeld.

Een gezond man grübelt niet over zijn gezondheid. Hoogstens zal hij, wanneer hij door een hevige doch kortstondige ziekte overvallen wordt, zich afvragen, waar hij de besmetting heeft opgedaan en waaraan zijn verminderd weerstandsvermogen is te wijten, en zal hij zich voornemen een volgend maal wat voorzigtiger te zijn. Eenmaal hersteld is hij het leed echter al spoedig vergeten, en, blijft een nieuwe ziekte een jaar of zes uit, dan is er veel kans, dat zijn goede voornemens om zich wat meer in acht te nemen eveneens in het vergeetboek zijn geraakt.

Hoe geheel anders de periode na 1918! Ook in de z.g. goede jaren was toch eigenlijk een ieder, die zich van den wezenlijken toestand rekenschap trachtte te geven, er zich min of meer van bewust, hoe wankelbaar tenslotte de oogenblikkelijke situatie was en hoezeer de verhoudingen nationaal en internationaal door allerlei economische spanningen werden doorkruist, om van andere spanningen niet te spreken.

Geen wonder, dat in een periode als deze en met name sedert den omslag van 1929 de behoefte aan betrouwbare conjunctuurgegevens in ruimeren kring wordt gevoeld, evenals een zich samentrekken van de belangstelling op het eigenlijke crisisverschijnsel paste op het vooroorlogsche tijdperk.

Zoo was het ook inderdaad. Tegenover de luttele resultaten der vooroorlogsperiode op het gebied van het conjunctuuronderzoek kan met volle recht gewe-

zen worden op een groote en reeds meer dan een eeuw oude belangstelling voor dat merkwaardige, min of meer periodiek optredende acute ziekteproces, volgens anderen reinigingsproces, dat den indruk gaf tot den ontwikkelingsgang onzer economische samenleving te behooren gelijk onze kortstondige winter tot de wisseling der seizoenen. Een belangstelling, komend zoowel van theoretisch-economischen kant als van den kant van het detailonderzoek en de nauwlettende beschrijving, waarbij men intusschen het theoretisch denken dier dagen ernstig onrecht zou doen, indien men uit het feit, dat verklaring van het crisisverschijnsel het eigenlijk doelwit was, zou willen afleiden, dat het inzicht in de continuïteit en het cyclisch karakter van het conjunctuurgebeuren ontbrak.

Een gedetailleerd overzicht van de talrijke crisistheorieën en hunne varianten zal men hier niet verwachten. Verschillende dezer theorieën zijn trouwens niet met elkander in strijd doch verschillen slechts in accent. Men kan deze theorieën met Mitchell in een drietal hoofdgroepen verdeelen, waarover een enkel algemeen woord.

In de eerste plaats de theorieën, welke de oorzaak der periodiciteit zoeken in fysieke omstandigheden. Jevons' zonnevlekkentheorie is van deze groep wel de meest populaire representant. Een theorie, waarvan het verband tusschen dit solaire verschijnsel en de oogstresultaten het zwakke punt vormt, doch die voor het overige terecht aan het agrarisch gebeuren een zeer belangrijke plaats inruimt, een plaats, die ook in onze, zooveel meer geïndustrialiseerde samenleving nog van groote, dikwijls onderschatte beteekenis is.

Een tweede groep van theorieën legt het zwaartepunt op het psychologisch element, het contagieuze en cumulatieve karakter van vlagen van optimisme en pessimisme in het bedrijfsleven. In den regel zijn hieraan echter verbonden beschouwingen liggende op het gebied van de derde groep, gelijk ook vele schrijvers, die onder laatstbedoelde groep zijn te rangschikken, niet nalaten aan den psychologischen kant der zaak aandacht te geven.

Deze derde groep omvat hen, die de verklaring in de eerste plaats zoeken in de structuur onzer economische samenleving. Tot deze groep behooren o.a. de overproductie-, onderconsumptie- en overbesparings-theorieën, die, vooral in een vroegere periode, een groote rol hebben gespeeld, naar gelang van de persoonlijkheid der vertolkers in vele gevallen met sociaal-politieke factoren gemengd.

Eerst later voegen zich hierbij de theorieën, die de crisis niet meer zien als de noodwendige afsluiting van een even onvermijdelijken ontwikkelingsgang, doch op het cyclisch karakter den nadruk leggen, terwijl eveneens tot deze groep behooren de theorieën, die den monetairen factor op den voorgrond stellen.

Niet geheel ten onrechte heeft men, vooral na den oorlog, aan de crisistheoretici van vroeger dagen verweten, dat hun beschouwingen in vele gevallen onvoldoende gefundeerd waren, zoo niet een louter aprioristisch karakter droegen. Wellicht, dat een voortgezette research-arbeid als de tegenwoordige deze lacune zal kunnen aanvullen.

Deze constatering houdt echter allerminst een onderschatting in van de belangrijke bijdragen tot onze kennis van het crisisverloop, die aan het vóóroorlogsch researchwerk op dit gebied te danken is. Hier echter geldt wel, dat de belangstelling zich in den regel tot het eigenlijke crisisgebeuren en de direct voorafgaande en volgende periöden beperkt.

Uiteraard is in de talrijke crisisbeschrijvingen, welke na schier iedere crisis het licht hebben gezien, rijp en groen dooreen gemengd. Daarnevens heeft het vooroorlogsch tijdperk echter ook een reeks samenvattende geschriften opgeleverd (o.a. van Max Wirth, Bouniatian en Tugan-Baranowski) wier beteekenis verre uitgaat boven die van enkel economische beschrijving:

'Zondert men de periode na de Napoleontische oor-

logen en die na den oorlog van 1870 uit, dan blijkt, bij alle verschil in detail, de meerderheid der crisisen zich door een zeker schematisch verloop te kenmerken, in hoofdzaak onderscheiden al naar gelang zij vielen in een periode van algemeene stijging of daling der geldswaarde.

De crisisen, niet door heterogene elementen doorkruist, plegen van korten duur te zijn. Min of meer constante tempo-verschillen laten zich aanwijzen — zoo tusschen het verloop der goederenprijzen en het renteverloop en binnen de goederenprijzen tusschen agrarische en industriele producten, voorts tusschen het herstel van den binnenlandschen en den buitenlandschen goederenruil — die niet alleen voor de kennis van de structuur van het economisch leven van belang zijn, doch ook uit een oogpunt van prognose hun beteekenis hebben.

Ook op ander gebied opent de crisisgeschiedenis der 19e eeuw belangwekkende uitzichten. Duidelijk treedt, om een enkel voorbeeld te noemen, aan den dag, hoe de maximale ontvankelijkheid voor het crisisgebeuren aan een bepaalde phase van economische ontwikkeling — de overgangphase tot industriestaat, in het bijzonder wanneer deze zich in versneld tempo voltrekt — gebonden is. Het is geen toeval, dat Engeland in de eerste helft der 19e eeuw in het centrum stond en dat dit centrum zich in de tweede helft dier eeuw achtereenvolgens naar Duitsland en Amerika verplaatste, terwijl Engeland middelerwijl een graad van consolidatie had bereikt, die het weliswaar niet immuun maakte voor den invloed der crisis, maar toch de reactie veel meer aan de oppervlakte deed blijven dan voorheen. Aan den anderen kant ging met deze consolidatie veeleer een toenemende gevoeligheid in ander opzicht gepaard. John Bull can stand everything except two percent bankrate. Dat dit adagium zijn waarde nog niet verloren heeft, is de laatste weken opnieuw gebleken.

Kan — en deze vraag tot slot — het rijke materiaal, dat aldus ligt opgetast, ook voor dezen tijd tot leering strekken?

Er is misschien geen crisis, die zoozeer door heterogene elementen wordt doorkruist, om niet te zeggen gedomineerd, als de huidige. De schematisch verloopende crisis van vóór den oorlog had tot voorwaarde: geen verandering in de onderlinge verhoudingen der valuta's en geen ingrijpen van overheidswege in het natuurlijk proces van evenwichtsherstel. Hoe geheel anders is het thans, moest het wellicht zijn na de ontzaglijke ontwrichtingen van den oorlog. Slechts één periode uit de 19e eeuw, de eerste decennia na het Napoleontische tijdvak, vertoont, bij alle verschil, niettemin een aantal wezenstrekken, die ook voor de huidige periode kenmerkend zijn. Leering kan zij echter nauwelijks geven, hoogstens het vertrouwen, dat onze internationale samenleving ook ditmaal uiteindelijk betere evenwichtsverhoudingen zal weten te hervinden.

Op het oogenblik het zuiver conjuncturele van het heterogene in het algemeen conjunctuurverloop te scheiden, is een schier onmogelijke taak, niet alleen omdat de gebeurtenissen op valutagebied dit verloop — tot zekere hoogte — landsgewijs hebben uiteengerukt, maar ook omdat het alom te constateeren overheidsingrijpen de verhoudingen in den grond heeft gewijzigd.

Kan er onder deze omstandigheden nog wel van een eigenlijk conjunctureel verloop gesproken worden? Er zijn er, die deze vraag ontkennend beantwoorden, en ongetwijfeld is juist, dat na de tegenwoordige phase onze economische samenleving in verschillend opzicht anders zal blijken te zijn geworden dan zij was. Toch is het de vraag, of deze ontkenning niet te ver gaat en of tenslotte niet degenen, die, tusschen van alle verstoring uit anderen hoofde, niettemin ook in het gebeuren van dezen tijd het oude schematische conjunctuurverloop, zij het als sterk vertraagde film, meenen te kunnen herkennen, de waarheid dichter benaderen dan de eerstbedoelden! B.

HET CONJUNCTUURONDERZOEK IN NEDERLAND.

De algemene belangstelling in het verschijnsel der conjunctuurwisselingen, die wij tans in en buiten ons land waarnemen, dateert van de wereldoorlog. Deze toch had het economisch wereldgebouw, zoals dat vooral na het midden der 19de eeuw geleidelijk was opgetrokken, hevig geschokt — hoe hevig zou pas langzamerhand blijken, maar duidelijk was voorschijnlijk dit ene: wereldverkeer en wereldproductie waren totaal gedesorganiseerd en er was, tegenover een geweldig tekort aan producten en, plaatselijk ook aan productiemiddelen, aan de andere kant nieuwe productiecapaciteit ontstaan, ingesteld op de geheel abnormale oorlogsverhoudingen. De drang, om het tekort in de kortst mogelijke tijd aan te vullen, had in de eerste paar jaren na de oorlog een ongeëvenaarde hoogconjunctuur doen ontstaan, spoedig gevolgd door een crisis als sinds menschenheugenis niet was voorgekomen.

Bovendien had de oorlog volken en regeeringen min of meer gewend aan ordening in het economisch leven, deels van hogerhand, deels bij onderling overleg. Dit alles schiep een vruchtbare bodem voor een actieve belangstelling in het conjunctuurvraagstuk, met het oogmerk, te trachten de gevolgen der conjunctuurwisselingen te verzachten, — zo het kon, die wisselingen geheel uit te schakelen.

Reeds in 1917 had trouwens de Harvard Universiteit te Cambridge bij Boston een „Committee on Economic Research” ingesteld, welks taak het was, de wisselingen in de conjunctuur te bestudeeren, en te trachten tussen de verschillende reeksen van statistische gegevens, die ter karakteriseering van de voornaamste economische verschijnselen beschikbaar waren, een zodanig verband vast te stellen, dat uit de getallenreeksen als het ware zou zijn af te lezen, in welke conjunctuurfase men zich bevond. Zelfs hoopde men in deze cijferreeksen het economisch mechanisme zó tot uitdrukking te kunnen brengen, dat een voorspelling ten aanzien van het conjunctuurverloop voor de naaste toekomst mogelijk zou zijn. Na veel zoeken en zorgvuldig vergelijken kwam de Commissie na enige jaren met de bekende „economische barometer” voor de dag, die zij nog steeds als grondslag voor haar conjunctuurkarakteristiek gebruikt, al zijn de cijferreeksen ook herhaaldelijk gewijzigd.

Ook de tijdens de oorlog ingestelde Federal Reserve Board hield zich met het conjunctuuronderzoek bezig, en wel op internationale grondslag. In 1921 kwam tot stand de London & Cambridge Economic Service onder leiding van de professoren Bowley en Keynes, dat zich eveneens een programma van internationale samenwerking stelde en ook tot Nederland, en wel tot het Centraal Bureau voor de Statistiek het verzoek richtte, daaraan mee te werken. In deze tijd ontstonden verder centra voor conjunctuuronderzoek in Italië, Frankrijk en enkele andere landen, en tegenwoordig is er bijna geen land van betekenis, waar de conjunctuurstudie, of ten minste de conjunctuurbeschrijving niet door een bijzonder instituut beoefend wordt.

Het Nederlandse Conjunctuuronderzoek bij het Centraal Bureau voor de Statistiek.

In ons land was het het Centraal Bureau voor de Statistiek, dat zich het eerst tot de conjunctuurstudie zette. Een van de voornaamste motieven voor dit Bureau om het conjunctuuronderzoek zelf ter hand te nemen, en dit niet aan een particuliere instelling over te laten, bestond in de waarborg voor onpartijdigheid en wetenschappelijkheid, die het Bureau kon geven, en die blijkens het werk, dat sommige buitenlandse instellingen te zien gaven, bij particuliere lichamen niet steeds aanwezig mocht worden geacht. Bovendien was een instelling, waar het overwegende deel van de statistische waarnemingsdienst van ons land gecentraliseerd was, beter dan enig particulier instituut voor die arbeid geoutilleerd.

Maar, moest het Centraal Bureau voor de Statistiek aan de ene kant het aangewezen lichaam geacht worden om deze studie ter hand te nemen, dit neemt niet weg, dat zelfs voor dit Bureau de outillage in de aanyang nog verre van volledig was. Het statistisch materiaal was in 1921 nog zelfs bepaald schaars, althans op economisch terrein. Wel was — zoals bekend mag worden geacht — gedurende de oorlog in dit opzicht ook in ons land reeds veel verbeterd en was de officieele statistiek, aanvankelijk overwegend sociaal georiënteerd, door de oorlogsomstandigheden deels in de gelegenheid gesteld, deels direct ertoe geleid, zich meer met de economische kwesties bezig te houden (men denke slechts aan de reorganisatie van de handelstatistiek en de instelling van de productiestatistiek in 1917), maar er ontbrak nog veel, dat onontbeerlijk geacht moest worden, om zich een behoorlijk overzicht te kunnen vormen van de economische toestand, vooral van de toestand van het ogenblik. Zo ontbraken indexcijfers der groothandelsprijzen, van de effectenkoersen, van de industriele productie, van het loonpeil enz. Eerst geleidelijk kon in deze leemten voorzien worden, vooral omdat de werkzaamheden voor het conjunctuuronderzoek aanvankelijk in hoofdzaak slechts waren opgedragen aan één ambtenaar, die ook nog andere onderwerpen te verzorgen had. Ook de commissie der Harvard Universiteit had bewezen, dat met het samenstellen van een „economische barometer” geruime tijd gemoeid was.

Behalve op kritische beschouwing van het bestaande materiaal en de aanvulling daarvan met nieuwe gegevens, was in de allereerste tijd de aandacht vooral gericht op de samenstelling van een economische barometer volgens het Amerikaanse voorbeeld. Gaandeweg bleek echter, dat dit denkbeeld voor Nederland diende te worden prijs gegeven. Voor een klein land als het onze, welks economische conjunctuur, mede door de grote plaats die in- en uitvoer daarin innemen, in zo sterke mate van het buitenland afhankelijk is, was het niet mogelijk een zodanige regelmaat in de loop van enkele statistische reeksen vast te stellen, dat die voor het gestelde doel konden dienen. Enige kans van slagen kon zo iets alleen hebben in een gebied, dat in hoge mate autonoom was, en zelfs dan nog — wie de „aflezingen” van de Harvard-barometer nauwkeurig gevolgd heeft, zal dit beamen — is die barometer een ver van onfeilbaar instrument. Daarbij kwam, dat het, zij het ook onuitgesproken, doel van een economische barometer is, het conjunctuurverloop voor de naaste toekomst te voorspellen en hiertoe, dit stond van de beginne vast, mocht het Centraal Bureau voor de Statistiek zich nimmer laten verleiden. Toch meende men aanvankelijk het denkbeeld van een economische barometer niet geheel te behoeven verlaten, maar dan op een veel bredere basis, en zonder aan het samenstel der cijferreeksen het karakter van een min of meer automatische conjunctuuraanwijzer toe te kennen.

In de loop van 1926 kwam nu een samenstel van 21 cijferreeksen tot stand, alle uitgedrukt in procenten van de gemiddelden over de periode 1921—1925. Deze werden in grafische vorm gepubliceerd als „Nederlandsche Conjunctuurlijnen 1919—1926”, welke verschenen als bijlage van de Economische en Sociale Kroniek over het 4de kwartaal 1926. Hiermee begint de eigen publicatie van het conjunctuuronderzoek door het Centraal Bureau voor de Statistiek. Het aantal lijnen werd spoedig tot 57 uitgebreid.

Door een tijdelijke uitbreiding van het personeel in 1927—28, gevolg van bijzondere omstandigheden, kon in dat jaar meer werk gemaakt worden van de conjunctuurstudie. Een nader onderzoek van de 57 lijnen leidde ertoe, dat hun aantal werd ingekrompen tot 26, die meer in het bijzonder voor het conjunctuurverloop representatief geacht konden worden. Ten aanzien van het conjunctuuronderzoek werd

overigens meer en meer de richting ingeslagen van het nauwkeurig zoeken naar en waarnemen van causale betrekkingen. Een begin werd gemaakt met het bijeenbrengen van statistisch materiaal nopens bijzondere bedrijfstakken.

Op 1 Juli 1929 trad Dr. Tinbergen in dienst van het Centraal Bureau, waarbij hem als terrein van werkzaamheid het conjunctuuronderzoek werd toegevoegd. Nu kon dit eindelijk met meer kracht worden aangepakt. Reeds aanstonds verscheen van zijn hand een „Proeve tot construeeren van vraagkrommen uit seizoenwaarnemingen”, dat de richting aangaf, waarin de belangstelling en de werkzaamheid van de auteur zich ook in hoofdzaak verder zou bewegen: de op grond van economische redeneering te vermoeden betrekkingen te toetsen aan de gegevens der statistiek, met behulp der mathematische methoden van het conjunctuuronderzoek, in het bijzonder de correlatierekening. In de eerste tijd ging de belangstelling vooral uit naar problemen van prijsvorming — de eerste jaargang van „De Nederlandsche Conjunctuur”, (waarin de „Conjunctuurlijnen” in 1930 waren veranderd) dragen hiervan de duidelijke sporen: o.a. werd prijsvorming uit vraag en aanbod onderzocht voor boter, aardappelmeel, rundvlees en scheepsvrachten, waarbij, wat de latere onderzoekingen betreft, in het bijzonder gezocht werd naar een „schommelmechanisme”, d.i. een samenstel van oorzakelijke betrekkingen, die met innerlijke noodzakelijkheid uit een eenmaal in werking gestelde oorzaak een min of meer regelmatige golfbeweging in een aantal variabelen doet ontstaan.

De studies nopens die schommelmechanismen doen zien, dat langzamerhand het doel ruimer geformuleerd werd en wel gezien werd in de richting van het, op grond van economische redeneering en van statistische waarneming, door middel van wiskundige analyse, opsporen van de endogene factoren, die het conjunctuurverloop beheersen, en het aanwijzen van hun werking. Hierbij kwam geleidelijk het onderzoek naar de invloed van de kapitaalvorming meer op de voorgrond en van de afhankelijkheid daarvan van verschillende factoren, als rentabiliteit, rentestand, levensduur van productiemiddelen enz.

Het behoeft geen betoog, dat de heersende economische moeilijkheden in sterke mate de keus der behandelde onderwerpen bepaalden. Zo werd meer dan eens, en niet zonder succes, getracht de invloed van maatregelen van handelspolitiek of prijspolitiek op de in- en uitvoer en de prijsvorming van bepaalde goederen in cijfers uit te drukken; zo werd de wisselwerking tussen loon en werkgelegenheid aan een onderzoek onderworpen enz. In de laatste tijd komen ook meer en meer studies op het gebied van het kredietwezen aan de orde.

Met deze groei van de conjunctuurstudie moest een verandering van de vorm der publicatie gepaard gaan. In Maart 1930 verscheen deze voor het eerst als een geheel afzonderlijke uitgaaf van het Centraal Bureau. De naam werd, zoals reeds is medege-deeld, veranderd in „De Nederlandsche Conjunctuur”; de inhoud werd uitgebreid met een tabel met maandcijfers en met een geregeld driemaandlijks conjunctuur-overzicht in tekstvorm.

De conjunctuurbeschrijving zelf berust op een steeds groeiend tabellen- en grafiekenmateriaal. Hier blijkt het grote voordeel van de verbinding van het conjunctuuronderzoek aan het centrale statistisch observatorium — het Centraal Bureau voor de Statistiek — terwijl omgekeerd het conjunctuuronderzoek voor de arbeid van het Bureau in menig opzicht bevruchtend heeft gewerkt. De gebieden, waarover het cijfermateriaal vrijwel geheel ontbreekt, worden steeds kleiner; onophoudelijk wordt gewerkt aan de verbetering van het reeds beschikbare materiaal, terwijl geleidelijk ook door splitsing der gegevens de verfijning van onderzoek en beschrijving bevordert wordt. Voor de conjunctuurbeschrijving zelf wordt

aan een fijnere mathematische analyse der cijferreeksen — uitschakeling van seizoeninvloeden en van „trend” — minder waarde toegekend dan sommige buitenlandse onderzoekers wel doen. De reden hiervan is ten dele hierin gelegen, dat men voor een goede bepaling van dergelijke indices moet beschikken over cijferreeksen over een niet te klein aantal jaren, waarbij de veranderlijkheid van veel van die indices een bijzondere moeilijkheid oplevert. Waar de seizoeninvloeden dikwijls weinig constant van werking zijn en doorkruist worden door andere factoren, wordt veelal nog de voorkeur gegeven aan het vermelden van die invloeden als algemene tendens, terwijl de cijfers in hun oorspronkelijke waarde worden gelaten. Slechts daar, waar de seizoeninvloeden blijkbaar op ondubbelzinnige wijze kunnen worden uitgeschakeld, wordt van dergelijke gecorrigeerde cijfers gebruik gemaakt.

Het Nederlandsch Economisch Instituut.

Gedurende lange tijd was het Centraal Bureau voor de Statistiek het enige lichaam in Nederland, waar op enigszins belangrijke schaal de conjunctuurstudie werd beoefend. In Juli 1929 werd te Rotterdam aan de Handels-Hoogeschool een „Nederlandsch Economisch Instituut” opgericht. Het Centraal Bureau voor de Statistiek stelde zich dadelijk daarmee in verbinding om te vernemen, in hoeverre samenwerking mogelijk zou zijn. Het bleek evenwel, dat daarvoor het Nederlandsch Economisch Instituut op dat ogenblik nog te veel in een beginstadium verkeerde. Ondertussen ontwikkelde zich de Rotterdamse instelling en begon zich ook op conjunctuurstudie en -beschrijving toe te leggen. Ten einde te voorkomen, dat de beide Nederlandse instellingen, het Centraal Bureau voor de Statistiek in den Haag en het Nederlandsch Economisch Instituut te Rotterdam, dubbel werk zouden doen, is begin 1933 een vorm van samenwerking tot stand gekomen, waarbij over de wederzijdse conjunctuuroverzichten overleg gepleegd wordt, al blijft uiteraard elke instelling in laatste instantie voor haar eigen berichten verantwoordelijk. Verder houden de beide instellingen elkaar op de hoogte van de speciale onderzoekingen, die zij willen ondernemen. De benoeming van Dr. Tinbergen tot buitengewoon hoogleraar aan de Handels-Hoogeschool was voor de samenwerking natuurlijk zeer bevorderlijk, en meer nog diens benoeming in het najaar van 1934 tot lid der Directie van genoemd Instituut.

Het kan overbodig worden geacht, voor de lezers van dit weekblad uit te wijden over de zo vruchtbare werkzaamheden van het Rotterdamse Instituut, voor zover daarvan blijkt in de Kwartaalberichten, die als bijlage van de Economisch-Statistische Berichten verschijnen. Naar eveneens bekend mag worden verondersteld, legt het Nederlandsch Economisch Instituut zich verder vooral toe op het uitgeven van monografieën. Daarvan heeft zich tot dusver één meer in het bijzonder bewogen op het terrein der conjunctuurstudie: die van Ir. Baars en Dr. H. M. H. A. van der Valk: „Seizoenbewegingen in het economisch leven van Nederland”.

Andere instellingen.

Kort dient nog melding gemaakt te worden van een terrein, dat met dat der conjunctuurstudie grote verwantschap bezit: de marktanalyse. Op dit terrein zijn in de laatste tijd in Nederland ook verschillende instellingen ontstaan, waarvan o.m. te noemen is de Bedrijfsstudiegroep voor Conjunctuuronderzoek en Marktanalyse van het Nederlandsche Instituut voor Efficiency te Amsterdam. Het Centraal Bureau is in deze groep, die eveneens op haar gebied belangrijk werk verricht, vertegenwoordigd. Marktanalyse wordt ook beoefend door het Economisch Instituut van de Katholieke Handelshoogeschool te Tilburg, door het Economisch Technologisch Instituut te Maastricht, door het Economisch Instituut van de

Middenstand en tal van particuliere bedrijven. Ten slotte zij hier nog vermeld het Economisch Instituut voor de Textielindustrie, gevestigd in de Nederlandse Handels-Hoogeschool, dat speciaal is opgericht voor een bepaalde industrie.

Internationale samenwerking.

In de aanhef is met een enkel woord melding gemaakt van de poging, welke was uitgegaan van de London & Cambridge Economic Service om te komen tot een internationale uitwisseling van conjunctuurberichten, welke ertoe leidde, dat er gedurende enkele jaren van een wisselend aantal landen conjunctuuroverzichten verschenen in de „European Reconstruction Numbers” van de Manchester Guardian. Hieruit is later voortgekomen het bekende Monthly Bulletin van de London & Cambridge Economic Service. Als uitvloeisel van een conferentie, die in Juni 1928 te Londen plaats had, onder leiding van Prof. Bullock uit Cambridge U.S.A., en waar o.a. besloten werd tot onderlinge uitwisseling van conjunctuurberichten, worden sinds een zestal jaren de kwartaalberichten van het Nederlandse Centraal Bureau in genoemd bulletin opgenomen. Op onregelde tijden hebben tussen vertegenwoordigers van de verschillende instellingen conferenties plaats. Volledigheidshalve zij vermeld, dat aan deze besprekingen is voorafgegaan een conferentie in December 1926 te Parijs, belegd op initiatief van de Volkenbond. Het behoeft geen betoog, dat het contact, dat op deze wijze tussen de verschillende conjunctuurdiensten wordt gelegd, voor deze en voor de conjunctuurstudie in het algemeen, in hoge mate vrucht dragend blijkt.

DE BOSCH KEMPER.

DESIDERATA OP HET PUNT VAN CONJUNCTUUR-STATISTIEK.

De statistische voorlichting is in de periode, die wij ter gelegenheid van dit jubileum overzien, aanzienlijk verbeterd, en zij die tot plicht hebben de algemene economische toestand te overzien zullen dit met dankbaarheid erkennen. Dankbaar, doch niet voldaan. De ontzaglijke vergissingen, die men bij de beoordeling van de toestand in 1929 heeft gemaakt, doen zien, dat er nog het een en ander aan ontbreekt. Daarover moge hier een enkel woord gezegd worden, op gevaar af, dat het de indruk zal maken van: „zwar weiss ich viel, doch möcht' ich' alles wissen”. Deze indruk zou overigens onjuist zijn; er zijn heel bepaald te weinig goede gegevens beschikbaar ter beoordeling van de conjunctuurvraagstukken op een werkelijk bevredigende wijze. Aanvankelijk heeft men in de conjunctuurwaarneming gemeend niet weinig te kunnen volstaan. De Harvard-barometer is daarvan wel het meest extreme voorbeeld. In een drietal lijnen, elk weer uit enkele andere cijfers berekend, meende men de conjunctuursituatie te kunnen neerleggen. De veelzijdigheid van het conjunctuurverschijnsel is daarmee miskend. En het heeft niet lang geduurd, voordat men inzag, dat het aantal gegevens moest worden vergroot. Dit sprak wellicht nog te meer voor de na-oorlogstijd, omdat toen al ten dele bevuste conjunctuurpolitiek is gevoerd (de prijsstabilisatie in de Verenigde Staten), ten dele duidelijke structuurwijzigingen in het mechanisme zich doorzetten (prijs- en verdere loonbindingen). Het in detail volgen van de verschillende grote markten (goederen-, arbeids-, kapitaal-, geld-, effectenmarkt), liefst nog gesplitst (consumptiegoederen, productiemiddelen; grondstoffen, afgewerkte producten) werd nog extra nodig. De meer uitvoerige barometers van Wagemann houden met deze eisen rekening.

Er is op dit gebied in de afgelopen 10 à 15 jaren heel wat gepresteerd. Daarbij staan de landen als Amerika en Duitsland, en enkele kleinere, zoals b.v. Zweden, aan de spits. De compacte cijferarsenalen, die door de Survey of Current Business en door het Wochenbericht des Instituts für Konjunkturforschung

worden verschaft zijn er de beste bewijzen van. Het inzicht in de samenhang der conjunctuurverschijnselen is in verband daarmee groeiende. Het aantal nauwkeurige onderzoeken over het quantitative verband tussen de economische verschijnselen is ook sterk toegenomen. Uitgaven van het National Bureau of Economic Research, en van het reeds genoemde Institut für Konjunkturforschung, om maar enkele te noemen, leggen daarvan getuigenis af.

Het is de moeite waard er een ogenblik bij stil te staan, welke detaillering van de onderzoeken daarbij de meest-gewenste schijnt te zijn. Detaillering heeft tweërlei werking: ten eerste wordt het aantal gevallen waarop steeds gedetailleerder cijfers betrekking hebben, langzamerhand te gering; de toevallige afwijkingen gaan dan een te grote rol spelen. Maar anderzijds brengt detaillering ons vaak eerst tot een beschouwing van de grootheden, die van wezenlijk belang zijn voor het vraagstuk. Een voorbeeld: de prijzen verlopen in hun conjunctuurbeweging ruwweg parallel met de conjunctuurbeweging van de productie. Men kan dat als ervaringsfeit aannemen en geloven, dat het altijd zo zal moeten zijn, zoals de Harvard-barometer min of meer suggereerde. Men kan echter beter de vraag stellen: wat is de economische betekenis van dit ervaringsfeit — op welke economische samenhang berust het? En dan blijkt detaillering nodig. Men moet dan, voor wat de aanbodzijde van de goederenmarkt betreft, eerder gaan letten op de *marge* tussen prijzen en kosten; voor de vraagzijde op de verhouding van inkomen en prijzen. Men moet in elk geval, om de wezenlijke economische betekenis te doorzien, verder detailleren. De twee tegengestelde werkingen, die van detaillering uitgaan zullen tot gevolg hebben, dat er ergens een optimale, een meest gewenste graad van detaillering bestaat. En die is m.i. nog niet bereikt. Niet in Duitsland en Amerika; zeker niet in Nederland.

Hier moge daarom 't een en ander genoemd worden, waarvoor een verdere detaillering van de gegevens als zeer gewenst voor het conjunctuuronderzoek — en dus voor allen die zich, in verband met wetgeving of marktanalyse, daarvoor interesseren — moet worden beschouwd. In landen als Amerika en Duitsland is de lijst al kleiner dan hier. Maar men mist b.v. in Amerika nog wel 't een en ander over de kosten van productie, over de omzetten in de groothandel en de kleinhandel, over de investering (voor welke industrietakken zijn machines geleverd, gebouwen gezet; een zekere scheiding naar vervaardigings- en uitbreidingsinvestering; in verband met dit laatste zou van groot belang zijn een meerdere kennis omtrent de ouderdom van enige belangrijke onderdelen van het apparaat, zoals die thans voor schepen bekend is).

In Nederland bestaan de genoemde desiderata ook; maar er zijn nog veel meer nabij gelegen wensen te noemen. Daartoe behoeft men slechts een lijst aan te leggen van de indices, die b.v. in Amerika bestaan en met succes in analyses zijn gebruikt, en die hier niet bestaan. Ik noem, zonder pretentie van volledigheid, de volgende cijfers:

Maandcijfers betr. uitbetaald loonbedrag en aantal tewerkgestelde arbeiders, betr. de industriële productie, betr. de waarde der verhandelde landbouwproducten, betr. de voorraden van grondstoffen- en eindproducten, betr. omzetten van warenhuizen en coöperaties, betr. de prijzen van grondstoffen, half-fabrikaten en eindproducten, betr. de kredietverlening aan het bedrijfsleven;

jaarcijfers betr. inkomens van belangrijke categorieën van inkomenstrekken (uit arbeid, uit bedrijf, uit vermogen); betr. de door N.V.'s uitgekeerde dividenden, betr. kapitaal en reserves van N.V.'s.

Hopelijk zal bij het verschijnen van het 2000ste nummer van de E.-S.B. een aantal dezer reeksen reeds jaren bestaan.

J. TINBERGEN.

DE STAND VAN DE RENTE EN DE VERBETERING DER CONJUNCTUUR.

Aan de beweging van de rente op de geldmarkt pleegt in de theorie van de conjunctuur een groote beteekenis te worden toegekend; de stijging, die zij onder den invloed der hausse ondergaat, zou een der oorzaken zijn waardoor die hausse vroeg of laat een einde neemt, terwijl de daling in den tijd der baisse een belangrijke factor zou zijn voor het economisch herstel, dat empirisch op die baisse volgt.

Een samenhang tusschen de rente op de geldmarkt en de beweging der conjunctuur laat zich in abstracto op meer dan een wijze denken. Dank zij het goedkoop geld zou de financiering van goederenvoorraden gemakkelijker worden, tengevolge daarvan de verhouding tusschen vraag en aanbod op de goederenmarkten verbeteren en aldus de conjunctuur gunstig worden beïnvloed. Zooals *Prof. Tinbergen* echter in een belangwekkende studie in „De Nederlandsche Conjunctuur” van Augustus jl. heeft aangetoond, heeft een daling van de rente op de geldmarkt op den omvang der bedrijfscredieten weinig of geen invloed. Maar zelfs al ware dit anders en zou een lagere rente op de geldmarkt de bedrijfscredieten wel doen toenemen, dan blijft nog het feit bestaan, waarop ook reeds *Keynes* heeft gewezen, dat een gemakkelijker financiering van goederenvoorraden, die dank zij de daling der rente mogelijk zou zijn geworden, voor de verbetering der conjunctuur nauwelijks van eenige beteekenis is.

Opdat er van een verbetering der conjunctuur sprake zal zijn, is het noodig, dat de investeringen toenemen, d.w.z. geldkapitaal in groteren omvang voor de productie wordt aangewend. Dat de rente voor credieten van drie tot zes maanden een of meer procenten daalt, zal echter moeilijk ertoe kunnen leiden dat de investeringen stijgen, voor de financiering waarvan credieten voor den tijd van tien of twintig jaren zijn vereischt. Men meent echter dat een belangrijke teruggang van de rente op de geldmarkt vanzelf invloed uitoefent op die op de kapitaalmarkt en dat door de daling van de rente op de kapitaalmarkt de investeringen, thans aantrekkelijker geworden, toenemen wat dan vanzelf de conjunctuur zou doen verbeteren.

Niet alleen de theorie maar vooral ook de praktijk heeft, op grond van deze beschouwingen, in de genezende werking, die van „goedkoop geld” op de conjunctuur zou uitgaan, steeds een groot vertrouwen gehad. Nauwelijks was de crisis begonnen of the National City Bank meende, blijkens haar overzicht van Juli 1930, dat „with rates in the short time market where they are to-day a gradual increasing overflow of surplus funds seems assured, thus providing more favorable opportunities for the financing of long term capital expenditures.” Twee jaren later zijn in de Vereenigde Staten de centrale organen van het land met alle kracht werkzaam aan de uitvoering van een politiek van goedkoop geld, waarvan de grootste verwachtingen worden gekoesterd voor de verbetering der conjunctuur.

Vindt de theorie omtrent den samenhang van geldrente en conjunctuur in de verschijnselen der afgelopen jaren haar bevestiging? Allereerst: laten die verschijnselen inderdaad een samenhang zien tusschen de rente voor korte en die voor lange credieten en heeft de belangrijke daling van de rente op de geldmarkt sinds 1930 ook werkelijk tot een daling van de rente op de kapitaalmarkt geleid? Vervolgens: is er, voor zoover een daling van de rente op de kapitaalmarkt is ingetreden, inderdaad ook een toeneming van de investeringen waar te nemen en in verband daarmee een grootere vraag naar kapitaal van de zijde der industrie ontstaan?

In hoeverre een belangrijke beweging van de rente op de geldmarkt op die op de kapitaalmarkt van invloed is, is voor het tijdvak van 1919 tot 1929 door

Keynes nagegaan, die de beweging van het jaarlijksch gemiddelde van het Engelsche bankdisconto met die van het gemiddelde rendement van Consols heeft vergeleken; van beide volgen hieronder de veranderingen ten opzichte van 1924 (= 100) waarbij, aannemende dat de fluctuaties van het bankdisconto ongeveer viermaal zoo sterk plegen te zijn als die van het rendement op Consols, de veranderingen van het Bankdisconto „to guide the eye” tot een vierde zijn teruggebracht.

Tabel I.

Jaar	Jaar-gemiddelde Bank-disconto	Gemiddelde prijs Consols	Index 1924 = 100		
			Bank-disconto	Id. met fluctuaties gereduceerd tot 1/4	Rendement Consols
1919	5.166	54 ¹ / ₁₂	129	107	105
1920	6.71	47 ¹ / ₆₀	168	117	121
1921	6.092	47 ²⁹ / ₃₀	152	113	119
1922	3.692	56 ¹⁵ / ₃₂	92	98	100
1923	3.496	57 ⁶³ / ₆₄	87	97	98
1924	4.0	56 ⁶³ / ₆₄	100	100	100
1925	4.575	56 ³ / ₈	114	103	101
1926	5.0	54 ²⁹ / ₃₀	125	106	104
1927	4.650	54 ³⁹ / ₄₈	116	104	104
1928	4.5	55 ¹² / ₁₆	112	103	102
1929	5.508	54 ⁵ / ₁₆	138	109	105

Op dezelfde wijze berekend, volgen hieronder voorts de cijfers van de veranderingen in het particulier disconto hier te lande en die in het rendement op 4 pCt. pandbrieven en 2½ en 3 pCt. Grootboekobligaties.

Tabel II.

	Part. disc.	Rendement 4% pandbr.	Rendement 2½ en 3% Grootb.obl.	Index 1924 = 100			
				Part. disc.	Idem 1/4	Rendement pandbr.	Rendement Grootb.obl.
1919..	3.96	4.56	4.84	99	100	95	103
1920..	3.85	4.87	5.70	96	99	102	123
1921..	4.26	4.85	5.02	106	101	101	107
1922..	3.87	4.69	4.86	97	99	98	103
1923..	3.38	4.66	4.63	85	96	97	99
1924..	4.00	4.79	4.70	100	100	100	100
1925..	3.08	4.47	4.18	77	94	93	89
1926..	2.88	4.28	4.00	72	93	89	85
1927..	3.76	4.29	4.01	94	98	89	85
1928..	4.18	4.30	3.88	104	101	90	83
1929..	4.82	4.36	3.94	120	105	91	84
1930..	2.06	4.29	3.81	51	88	89	81
1931..	1.42	4.15	3.86	35	84	86	82
1932..	0.85	4.51	3.89	21	80	94	83
1933..	1.08	4.25	3.68	27	82	89	78
1934..	0.87	4.08	3.35	22	80	85	71

Voorzover de periode van 1919—1929 betreft, valt zoowel op grond van de Engelsche als de Nederlandsche cijfers, bij een belangrijke stijging of daling van de rente op de geldmarkt, inderdaad een gelijk gerichte beweging van de rente op de kapitaalmarkt waar te nemen. Valt echter hetzelfde voor de periode na 1930 te constateeren? Teneinde die vraag te beantwoorden zijn aan de cijfers voor Nederland, die in Tabel III reeds tot 1934 loopen, cijfers voor Engeland toegevoegd, berekend op grond van de gegevens; die voorkomen in „The Economist” van 2 Februari jl. Zij betreffen de veranderingen in het gemiddelde marktdisconto voor driemaandswissels en die van het gemiddelde rendement op nieuwe Staatsleeningen en op nieuwe industriële obligatiën; daarbij zijn, ten behoeve van een vergelijking met het rendement op nieuwe Staatsleeningen, de veranderingen in het disconto tot een vierde, voor een vergelijking met het rendement op nieuwe industriële obligatiën, tot de helft teruggebracht. Ter vereenvoudiging zijn de oorspronkelijke cijfers hier niet opge-

nomen, doch volgen in Tabel III slechts de verhoudingscijfers ten opzichte van 1928.

Tabel III.

	Index 1928 = 100				
	Veranderingen Bank-disconto 3-maands wissels	Idem tot een vierde teruggebracht	Gemiddelde rente nieuwe Staatsleeningen	Veranderingen disconto 3-maands wissels tot de helft teruggebracht	Gemiddelde rente nieuwe Industriële Obligaties
1928	100	100	100	100	100
1929	127	107	100	113	100
1930	62	91	107	81	98
1931	85	96	110	92	104
1932	45	87	73	73	90
1933	17	79	60	58	75
1934	20	80	60	60	75

Uit de cijfers, zoowel voor Engeland als voor Nederland, blijkt dat de samenhang tusschen de beweging op de geld- en die op de kapitaalmarkt, die voor het tijdvak 1919 tot 1929 te constateren viel, sedert 1929, dus sedert het uitbreken der crisis, tot en met 1932 niet meer bestaat. In Nederland gaat tusschen 1929 en 1932 het indexcijfer van het particulier disconto van jaar tot jaar belangrijk terug, terwijl het rendement op 4 pCt. pandbrieven ongeveer hetzelfde blijft of stijgt. In Engeland daalt, blijkens tabel III, het particulier disconto tusschen 1929 en 1930 van 107 tot 91, terwijl het rendement op nieuwe staatsobligaties van 100 tot 107 stijgt; het rendement op industriële obligaties blijft tusschen 1929 en 1930 vrijwel gelijk, hoewel het indexcijfer van het particulier disconto van 113 tot 81 daalt. Eveneens ondergaat het rendement op industriële obligaties tusschen 1931 en 1932 nauwelijks een verandering vergeleken bij den belangrijken teruggang van het particulier disconto van 92 tot 73. Neemt men in plaats van de veranderingen van jaar tot jaar die over een groter tijdvak, dan spreken de feiten zelfs een nog duidelijker taal. In Nederland daalt tusschen 1929 en 1932 het particulier disconto van 105 tot 80, terwijl het rendement op pandbrieven stijgt en dat op obligaties grootboek vrijwel onveranderd blijft; eveneens daalt voor Engeland het indexcijfer van het particulier disconto in hetzelfde tijdvak van 113 tot 73, terwijl daartegenover het gemiddelde rendement op nieuwe industriële obligaties slechts een geringe verandering ondergaat.

* * *

Verwondering behoeven deze feiten niet te wekken. De meening, dat een belangrijke daling van de rente voor kort crediet die voor lang crediet eveneens doet dalen, volgens Keynes „a commonplace in the investment market”, houdt geen rekening met de bijzondere omstandigheden, die zich in een ernstige economische en financiële crisis voordoen. Alleen dan zal een daling van de rente op de geldmarkt die op de kapitaalmarkt beïnvloeden als en in zoverre het ontstane renteverval tusschen beide markten den beleggingzoekenden aanleiding geeft hun geld van de geldmarkt naar de kapitaalmarkt over te hevelen. In-tijden van een hevige crisis zullen echter veelal de zorg voor de hoofdsom en de wensch, vooral bij ondernemingen, die beleggingsgeld beschikbaar hebben, om onder de gegeven omstandigheden voor alles liquide te blijven, tengevolge hebben, dat aan een belegging, die geen of slechts een zeer geringe rente geeft doch waarbij in elk geval de hoofdsom veilig is, de voorkeur gegeven wordt boven een, die weliswaar een belangrijk hooger rendement afwerpt doch die zekere gevaren voor de hoofdsom met zich brengt.

* * *

Tot 1929 is ondanks de daling van de rente voor korte credieten, die voor lange credieten zoo goed als

onveranderd gebleven, zoodat reeds de eerste voorwaarde voor een werking, die goedkoop geld op de conjunctuur zou kunnen uitoefenen, onervuld bleef. Sinds 1932 valt echter inderdaad een teruggang in de rente op de kapitaalmarkt waar te nemen. In Engeland daalt het rendement op nieuwe industriële obligaties van gemiddeld 5.33 pCt. in 1931 tot 4.58 pCt. in 1933 en 4.48 pCt. in 1934; het rendement voor pandbrieven daalt hier te lande van 4.51 pCt. in 1932 tot 4.08 pCt. in 1934, dat op de obligaties-grootboek in dezelfde periode van 3.89 pCt. tot 3.32 pCt.

Heeft echter deze daling van de rente op de kapitaalmarkt nu ook werkelijk tengevolge gehad, dat de vraag naar kapitaal van de zijde van de ondernemers is toegenomen? Het totaal bedrag aan obligaties, uitgegeven door industriële en handelsondernemingen, bedroeg in Engeland in 1928 ruim £43.1 miljoen, in 1934 niet meer dan £13.1 miljoen; ten onzent zijn sedert 1931 tot en met 1934 emissies van industriële obligaties in het geheel niet voorgekomen.

Ook hier is het gemakkelijk te verklaren waarom de theorie in de feiten geen bevestiging gevonden heeft. Evenmin als de theorie, welke een samenhang aanneemt tusschen de rente van de geld- en die van de kapitaalmarkt, houdt die, volgens welke een daling van de rente op de kapitaalmarkt de vraag naar kapitaal zal doen toenemen, voldoende rekening met zekere omstandigheden welke typisch zijn voor tijden, waarin de conjunctuur sterk omlaag gaat.

Bij een gegeven structuur van de vraag zal inderdaad een bepaalde stijging of daling van de rente door vraag naar kapitaal, in een bepaalden omvang doen toe- of afnemen. Een sterke beweging der conjunctuur doet echter ook de structuur van de vraag naar kapitaal een belangrijke verandering ondergaan. Als de conjunctuur omhoog gaat, stijgt de rente; maar tegelijkertijd ondergaat, onder den invloed van de steeds grootere verwachtingen van winst, die de stijgende conjunctuur wekt, de structuur van de vraag naar kapitaal een zoodanige wijziging, dat zelfs een belangrijke stijging van de rente die vraag niet vermag te beperken. Eveneens zullen, hoewel een daling van de rente in het algemeen de vraag naar kapitaal zal doen toenemen, in tijden van ernstige depressie tegelijk met de rente ook omvang en intensiteit van de vraag naar kapitaal van de zijde der ondernemers zoo sterk verminderen, dat zelfs een belangrijke daling van de rente niet in staat zal zijn die vraag op te wekken. De verbetering der conjunctuur zal ertoe leiden, dat de rente niet verder daalt, maar het is niet te verwachten, dat zelfs door een sterke daling der rente aan een ernstige depressie een einde zal kunnen worden gemaakt.

Het feit, dat het goedkope geld niet in staat is geweest — voorzichtigheidshalve: tot dusverre niet in staat is geweest — een gunstige wending te brengen in de conjunctuur, is van beteekenis voor theorie en voor practijk. De theorie zal moeten erkennen, dat haar beschouwingen omtrent den samenhang tusschen rente en conjunctuur te simplistisch zijn geweest en zij zich daarom, aan de hand van de nieuwe verschijnselen, zal hebben te herzien. Van belang vooral echter zijn de waargenomen feiten voor de practijk. Het blijkt dat op de werking, die van het goedkope geld op de conjunctuur zou uitgaan, althans in een ernstige depressie, een herstellpolitiek niet kan worden gebouwd. Vanzelf, enkel op grond van de daling van de rente, worden de besparingen niet in investeringen omgezet. Veeleer wijzen de feiten der afgelopen jaren erop, dat die omzetting nauwelijks anders dan als resultaat van een bewust daarop gerichte politiek der Overheid te verwachten is en geven zij aldus steun aan de meening, dat de tot stand bringing van openbare werken als maatregel van economisch herstel niet kan worden gemist.

H. FRIJDA.

STRUCTUURVERANDERINGEN IN HET BANKWEZEN.

In vele landen heeft de huidige economische depressie tot moeilijkheden in het bankwezen geleid. Deze zijn uiteraard het grootst in die landen, waar de banken zich niet slechts op de verleening van kort crediet toeleggen, doch daarnevens door emissies van aandelen of obligaties van het bedrijfsleven bemiddeling verleenen in het lange credietverkeer of dit voor een deel zelf verstrekken door participaties in agrarische en industriele ondernemingen, waartoe veelal speciaal voor dit doel opgerichte participatiemaatschappijen worden gebezigd. De combinatie van werkzaamheden op het gebied van het korte en van het lange crediet zullen wij kortheidshalve als „gemengd bankstelsel” aanduiden. De met dit gemengde systeem in de huidige depressie opgedane ervaringen zijn van dien aard geweest, dat sommige landen besloten hebben tot een belangrijke structuurverandering van hun bankstelsel en wel tot de doorvoering van een meer of minder strenge scheiding tusschen het korte credietbedrijf, dat door zuivere depositobanken zal worden uitgeoefend, en de verschillende bemoeienissen met het lange credietbedrijf, welke zullen worden overgelaten aan beleggingsmaatschappijen, financieringsbanken, emissiehuizen, e.d.

Een dergelijke splitsing in het bankbedrijf is voor de Vereenigde Staten neergelegd in de onder het Roosevelt-régime tot stand gekomen Banking Act of 1933¹⁾. In België werd de krachtige steun ter vergroting van de liquiditeit, welke de Overheid daar te lande aan de grootbanken heeft verleend, gebonden aan het gebod tot beperking van de zaken tot het gewone depositobedrijf en tot afstooting van andere belangen, waarvan het aandelenbezit in verschillende participatiemaatschappijen wel het belangrijkste onderdeel vormt²⁾. Ook al zijn deze maatregelen nog niet ten volle doorgevoerd, zoo is het toch duidelijk, dat het gemengde bankwezen in deze landen een geduchten knak heeft gekregen.

Ook in andere landen kan men niet zeggen, dat de ontwikkeling laatstelijk in de richting van het gemengde bankwezen gaat; eerder is het tegendeel het geval. In Engeland geven na de niet zeer omvangrijke pogingen om het bankwezen te dringen in de richting van ruimere financiering der industrie³⁾ de leiders der grootbanken blijk van zeer weinig neiging om af te wijken van de traditioneele politiek van arbeidsverdeling in het bankwezen en van beperking van de zaken der grootbanken tot het depositobedrijf; de redevoeringen, door de Chairmen van de Big Five in den loop der vorige maand gehouden, toonen zulks in tal van passages; ook McKenna, de meestbeteekende figuur onder de 5 bankleiders en het meest vatbaar voor nieuwe denkbeelden, voelt voor een principieel andere bankpolitiek blijkbaar niet, en maakt daarvan dan ook geen melding bij de behandeling van de vraagstukken, die z.i. in de toekomst tot oplossing gebracht moeten worden.

Hier te lande, waar vóór en kort na den oorlog het gemengde bankstelsel in toenemende mate in praktijk werd gebracht en waar de belangstelling der banken voor de ontwikkeling der industrie een grooten omvang had aangenomen, is reeds aanstonds na de eerste na-oorlogsdepressie een merkbare reactie ingetreden. Op het eenige gebied, waar hier te lande door bankinstellingen groote agrarische en industriele participaties zijn verworven, t.w. in Indië, zijn de moeilijkheden van de huidige depressie thans van dien aard, dat de kans op nieuwe activiteit niet groot is. Voor de credietvoorziening van de moederlandsche nijverheid, inzonderheid voor die der kleine en middelmatige ondernemingen, wint in deze omstandig-

heden het denkbeeld van door de Overheid gesteunde of opgerichte regionale of locale industriebanken meer en meer veld, nu hier een leemte in de door de grootbanken ontwikkelde activiteit aanwezig geacht wordt.

Deze reactie tegen het gemengde bankstelsel is, gezien de huidige moeilijkheden, verklaarbaar. Niettemin is er in dezen tijd, waarin men zoo gaarne met het bestaande wenscht te breken en dit door iets geheel nieuws wil vervangen, alle aanleiding om zich eens een oogenblik te bezinnen op de voordeelen, die datgene, wat men wil afschaffen, in het verleden heeft geboden. Hier als elders toch rijst het gevaar, dat men onder den drang der oogenblikkelijke omstandigheden besluit tot duurzame koersverandering in plaats van eerst rustig te overwegen, of niet het goede van het verleden zich laat behouden en of zich de daaraan inhaerente gebreken niet op passende wijze laten verbeteren.

Nu meenen wij, dat er gegronde redenen zijn om met erkentelijkheid terug te zien op de bevruchtende werking, welke in bepaalde tijdsperioden en onder bepaalde omstandigheden van het gemengde bankstelsel is uitgegaan. Het loont de moeite om de omstandigheden, waaronder het gemengde bankstelsel met vrucht kan worden gevolgd, nader te bezien.

Vooropgesteld moge worden, dat de bankpolitiek een praktische aangelegenheid is en dat men er zich mitsdien voor moet hoeden om een bepaald stelsel van bankpolitiek voor alle landen en voor alle tijden als het eenig juiste te poneeren. Dit geldt inzonderheid van het gemengde bankstelsel.

De groote beteekenis van dit stelsel is hierin gelegen, dat banken als vergaarbakken van middelen op korten termijn en als verstrekkers en bemiddelaars van lang crediet door eigen deelnemingen, participatiemaatschappijen en emissies van uitnemend nut zijn bij het tot elkander brengen van vraag en aanbod van crediet op korten en langen termijn, welke elkander zonder tusshenkomst der banken niet of althans niet zoo spoedig en op niet zoo soepele wijze zouden weten te vinden. Een zuinig en efficiënt gebruik van de beperkt beschikbare kapitalen onzer maatschappij wordt daardoor bevorderd en in de hand gewerkt.

Niet steeds echter is er behoefte aan intensieve en veelzijdige bemoeiingen van het bankwezen op dit gebied. „Gründungen”, bankparticipaties en een actief emissiebedrijf van aandelen en obligaties hebben zin in landen, die in een stadium van industriele ontkeeling verkeerden of zich — zooals Engeland thans — op dit gebied drastisch moeten reorganiseeren, en dan nog maar alleen, wanneer de ondernemers niet langs anderen weg in voldoende mate van het kapitaal-aanbod gebruik kunnen maken. Daardoor is het verklaarbaar, dat Engeland krachtens zijn grooten kapitaalrijkdom en de vroegtijdig ingetreden tendens tot stabilisatie der toenmalige industriele verhoudingen zich in de tweede helft der 19de en in het begin dezer eeuw bevredigend kon ontwikkelen zonder de hulp van een gemengd bankstelsel, terwijl Duitschland in diezelfde periode van dit stelsel groot profijt trok. Zoo is het begrijpelijk, dat de Fransche grootbanken eerst onder den drang der na-oorlogsomstandigheden tot toenemende belangstelling voor de industrie zijn gekomen⁴⁾, terwijl in Zwitserland, welks industrie in een consolidatieperiode verkeert, voor grootere activiteit van het bankwezen geen aanleiding bestaat.⁵⁾

Voorts wijzen wij er op, dat het gemengde bankstelsel in België, waar men er thans zoo afkeerig van is, vóór de huidige depressie bevredigend heeft ge-

¹⁾ Ec.-Stat. Kwartaalbericht 19 Juli 1933, blz. C.

²⁾ Ec.-Stat. Kwartaalbericht 23 Januari 1935, blz. 90.

³⁾ Zie Mr. J. W. Th. Cohen Stuart, Industriele credietverleening in Groot-Brittannië, in *De Economist* 1933, blz. 795—816.

⁴⁾ Zie Dr. A. Treep, De betrekkingen tusschen banken en industrie in Frankrijk. Serie N.E.I. No. 8, Haarlem 1934.

⁵⁾ Zie Dr. J. C. M. van Rhee, De betrekkingen tusschen banken en industrie in Zwitserland. Serie N.E.I. No. 11, Haarlem 1934.

werkt¹⁾ en dat het zeer de vraag is, of dit land het oude organisme voor zijne industrieele ontwikkeling in de toekomst zal kunnen ontberen. En tenslotte mag niet uit het oog worden verloren, dat de omstandigheden, die het gemengde bankwezen in Nederland en in Indië deden ontstaan, zich ook in de toekomst zullen blijven voordoen, daar toenemende bevolking in beide gebieden een verdergaande industrialisatie onvermijdelijk maakt en mitsdien een toenemende industriefinanciering op korten en langen termijn noodig zal zijn.

De tegenstanders van het gemengde bankstelsel wijzen hiertegenover op de bezwaren en gevaren, die dit met zich brengt. Dit systeem toch eischt van den bankleider een goed inzicht in de conjunctuur en een intensieve, technische, commercieele en boekhoudkundige controle bij de toekenning en de verdere behandelings van elk individueel crediet. Deze eischen vallen velen — met name geldt dit van Engeland — blijkbaar zoo zwaar, dat zij het, dusgenaamd om „principiële” redenen, doch feitelijk uit routinegeest, beter achten zich op dit gebied geheel te onthouden van bemoeiingen. Deze houding zou de juiste zijn, indien de hier gestelde eischen onvervulbaar waren. Dat is echter geenszins het geval. De praktijk heeft vele malen de gevaren getoond van creditverleening na onvoldoende onderzoek, doch daar, waar de bankleiders zich met kracht hebben toegelegd op het scheppen van een veelzijdig controle-apparaat en beseft hebben, dat een accountantsonderzoek, hoe nuttig op zichzelf ook, toch in verschillend opzicht aanvulling behoeft, is wel duidelijk gebleken, dat het gemengde bankstelsel volstrekt niet tot falen gedoemd is, mits zekere voorwaarden vervuld worden, waarover thans een enkel woord gezegd moge worden.

Vooreerst dan is al te dikwijls uit het oog verloren, dat het gemengde bankstelsel in veel meerdere mate dan het gewone korte credietbedrijf ten behoeve van handel en beurs aanzienlijke eigen middelen van de creditverleende banken vereischt voor het opvangen van immobilisaties. Voorts vordert dit stelsel een strenge, bedrijfsgewijze en in geografisch opzicht doorgevoerde risicoverdeeling. Ondanks de groote bankconcentratie is de eisch van risicoverdeeling in verschillende landen — in Nederland in den eersten oorlogstijd en in België b.v. in het bekende geval van de Banque de Bruxelles — somtijds uit het oog verloren. Uit een oogpunt van gebrek aan geografische risicoverdeeling spant Amerika de kroon; men denke b.v. aan de moeilijkheden der banken in Detroit, die veel te veel op één locale kaart hadden gezet!

Ook bij het deugdelijkst onderzoek en de sterkste risicoverdeeling zal het gemengde bankstelsel echter altijd conjunctuurgevoelig blijven. Het groote gevaar immers blijkt steeds weer hierin gelegen te zijn, dat de gemengde banken in hausseperioden te hard van stal loopen, haar cliënten met veelal conjunctuurgevoelige fondsen overvoeren, daardoor haar eigen emissiecrediet op het spel zetten om tenslotte bij omslag van de conjunctuur zelf te blijven zitten met in waarde dalende participaties, emissierestanten en bevroren credieten. Vandaar, dat het gemengde bankstelsel zich sterk kon ontwikkelen in tijdperken, waarin de hausses lang en de depressies kort duurden, zooals 1850—1873 en 1896—1914. Vandaar echter tevens de hopelooze situatie van een gemengd bankwezen in een tijd van plotselinge en heftige deflatie, zooals wij thans beleven.

Dit bezwaar is voor velen zoo overwegend, dat zij, met erkenning desnoods, dat een goede controle mogelijk en een belangrijke risicoverdeeling doorvoerbaar zijn, het gemengde bankwezen niettemin uit den boeze blijven achten.

Nu moet inderdaad worden toegegeven, dat het gemengde bankstelsel slechts dan met vrucht kan wor-

¹⁾ Zie Dr. H. M. H. A. van der Valk, De betrekkingen tusschen banken en industrie in België. Serie N.E.I. No. 2. Haarlem 1932.

den toegepast, wanneer op een redelijke stabiliteit van de geldwaarde kan worden gerekend en wanneer tegen de gevaren der ook dan niet geheel te vermijden conjunctuurgolven voldoende waarborgen worden geschapen, teneinde de bankleiders te verhinderen in tijden van hausse te groote en daardoor ongezonde activiteit te ontplooiën.

Over de monetaire stabiliteit zullen wij thans niet uitweiden. De lezers van dit weekblad kennen onze opvatting op dat punt en wij zullen niet in herhaling van vroegere uiteenzettingen vervallen. Wij volstaan daarom met de opmerking, dat zonder stabiel geld een goede toepassing van het gemengde bankstelsel niet mogelijk is. Zoolang zulk een stabiel geld niet in redelijke mate is benaderd, is inderdaad de beste bankpolitiek deze, dat de banken zich beperken tot korte en liquide uitzettingen en zich onthouden van intensieve bemoeiing met de financiering op langen termijn. Dit is ook de opvatting van Felix Somary, wiens Bankpolitiek¹⁾ onlangs in derden druk is verschenen en die herhaaldelijk de aandacht vestigt op de noodzaak van groote liquiditeit bij particuliere banken en — in den vorm van een grooten goudvoorraad — ook bij de centrale banken, zoolang de voorwaarden, waaronder het bankwezen moet werken, zijn, zooals zij nu eenmaal zijn. Of dit echter in een tijd, waarin het economisch leven van de meeste landen, ook van Nederland, letterlijk schreeuwt om stimulantia voor de ontplooiing van nieuwe bedrijvigheid, uit een oogpunt van economische ontwikkeling een gewenschte oplossing van het bankvraagstuk is, dient te worden betwijfeld.

Wil men uitwassen van het gemengde bankstelsel in hausseperioden tegengaan, zoo zal de macht der centrale banken over de gestie van de particuliere banken aanzienlijk versterkt moeten worden. Immers, alleen dan is het mogelijk om bij toepassing van het gemengde bankstelsel in een beginnende hausse tijdig te remmen en daardoor de perioden van depressie zoo onschadelijk mogelijk te maken. Op welke wijze dit zal moeten geschieden — b.v. door verplichte en al naar gelang van den stand der conjunctuur wisselende kasreserves der particuliere banken; of door volledige controle van de zijde der centrale bank over de door de particuliere banken verleende credieten; om slechts uit verschillende mogelijkheden deze beide methoden te noemen — kan thans gevoeglijk in het midden worden gelaten. Ook dit vraagstuk is voor oplossing vatbaar; men moet het echter niet uit den weg gaan, door de banken in haar arbeidsveld te beperken, doch het resoluut aanpakken.

Worden de zoeven genoemde voorwaarden vervuld, dan kan een met bekwame hand geleid gemengd bankwezen veel nut stichten. Worden zij niet vervuld en trekken de banken zich, al dan niet door de Overheid daartoe gedwongen, terug op het terrein van het korte crediet, zoo zal het resultaat zijn, dat, waar immers de behoefte aan het gemengde bankstelsel in vele landen zal blijven bestaan, de Overheid de leemte wel weer zal trachten aan te vullen. Dat blijkt reeds hier te lande uit het streven naar Overheidsbanken voor de industrieele creditverleening. Wie zulk een „Verstaatlichung” of — zooals voorloopig ten onzent het geval is — vercommunalisatie en verprovincialisatie van de industrieele creditverleening verkeerd acht, streef er naar om een duurzaam afzweren van het gemengde bankstelsel te voorkomen en om mitsdien het scheppen van de voorwaarden te bevorderen, waaronder dit stelsel gunstig kan werken. Principiële beslissingen, zooals in de Vereenigde Staten en in België genomen, schijnen ons in dit opzicht niet bevorderlijk voor een gunstige economische ontwikkeling in de toekomst en wij zouden het betreuren, wanneer het gemengde bankstelsel hier te lande, al dan niet na tusschenkomst van den wetgever, voorgoed zou verdwijnen. G.M.V.S.

¹⁾ Uitg. J. C. B. Mohr, Tübingen 1934.

ECONOMISCHE PROGNOSE.

De weetgierigheid van den jongen man, waarvan Schiller spreekt in zijn gedicht over het gesluierde beeld van Sais, en die in het door Schiller verhaalde geval de betreffende persoon de doodstraf deed trotseeren, manifesteert zich ook op het gebied van het economische, en in haar nieuwsten vorm eischt zij kennis omtrent wat er in de toekomst gaat gebeuren. Ook dit beeld wordt niet ongestraft ontsluit, doch het merkwaardige is, dat zij, die pretendeeren, den sluier gelicht te hebben, niet gestraft worden, doch dat de tol betaald wordt door hen, die in goed vertrouwen hun „voorlichting” van hen verkrijgen, voor deze met moeizaam bespaarde dollars betalen en op grond er van tot betreuwenswaardige handelingen overgaan. De ontsluiters zelve ontgaan dan, tot op zekere hoogte hun straf (aan hun reputatie, die zij er mede bederven, schijnen zij niet te hechten), doch, daartegenover moet dan ook tot hun verdediging aangevoerd worden, dat zij niet de „echte” waarheid verkocht hebben en dus daarom ook bezwaarlijk de toorn der Goden tot zich getrokken kunnen hebben.

Doch niet alleen deze lieden, ook de devote dienaar der wetenschap zou de toorn der Goden gaarne trotseeren, indien het hem vergund was, een blik te slaan in de toekomstige ontwikkeling der gebeurtenissen. In principe is dit tenslotte niet geheel ondenkbaar, want, al verandert er veel, er is tenslotte niets nieuws onder de zon, en de door Bilderdijk (weliswaar ook door vele anderen!) verkondigde stelling, dat het verleden de toekomst in zich draagt, die zich op een min of meer harmonische wijze uit het verleden zal ontwikkelen, is nog steeds onbetwistbaar. De vraag is echter, of wij zelve, die krachtens de wetten der ontwikkeling gedwongen zijn, de toekomst op het verleden op te bouwen, van te voren kunnen weten, wat wij tot stand zullen brengen en wanneer de door ons verwachte gebeurtenissen plaats zullen grijpen.

Geheel ontkend wordt deze mogelijkheid door niemand, en menig ervaren beursman heeft van dingen, die gingen gebeuren, tijdig „de lucht” gekregen, zoodat hij tijdig zijn bakens heeft kunnen verzetten, indien hij dit verkoos te doen. Hij noemde dit dan intuïtie, in sommige gevallen berekening, in andere gevallen „een zwijntje”. Doch niemand verbeeldt zich, dat men geruimen tijd te voren alles kan voorvoelen, wat op de verschillende markten zal plaats vinden, en de oude Pierpon Morgan zag zich ten einde raad genoodzaakt, een astroloog in zijn dienst te nemen, om op verdere onverwachte wendingen der markt voorbereid te zijn.

Weinigen hebben in 1928 vermoed, dat er einde 1929 een crisis zou komen, en wel niemand zal bij het verschijnen van het eerste nummer der Economisch-Statistische Berichten vermoed hebben, dat dit blad bij het verschijnen van het duizendste nummer een conscientieuse conjunctuurrubriek zou hebben.

Desniettemin wordt de mogelijkheid van prognose thans algemeen vermoed, en men kan zelfs herhaaldelijk beschouwingen te hooren krijgen over de overeenkomst tusschen de astronomie en de economie op dit gebied. Ongelukkigerwijze is juist deze vergelijking een buitengewoon geschikte basis voor het eenigermate sceptische betoog, dat ik mij thans genoodzaakt zie te leveren.

Onze kennis van de regelmatigheid der economische verschijnselen is niet van dien aard, dat wij werk van den hierboven signaleerden aard op een wetenschappelijke basis kunnen stellen. In sommige gevallen helpt ons de wet der groote getallen (b.v. bij berekening van de uitbreiding der bevolking in de naaste — doch dan ook alleen maar in de naaste — toekomst). Doch deze gevallen zijn uitzonderingen en geen regel; de factoren, die zakenleven, bank- en geldwezen, zoowel als beurswezen tot wankeling en tot herstel kunnen brengen, zijn van den meest uit-

eenlopenden aard. Van sommige dezer factoren kennen wij min of meer de regelmatigheid (b.v. van de bevolking, welk voorbeeld wij reeds noemden; doch zelfs dan, wanneer de groeicoëfficiënt niet verandert). Van andere factoren zullen wij in de naaste toekomst meer weten (meteorologische factoren b.v.); doch van vele factoren, met name die factoren, die afhankelijk zijn van de gedragingen van den mensch (die, blijkens het spreekwoord veranderlijker zijn dan iets anders, wat dan ook), zullen wij, wat hun toekomstige bewegingsrichting betreft, niet veel anders kunnen aanvoelen dan vage tendensen, waarop geen prognose gebouwd kan worden. De psychologie van kooplieden, beleggers, bankiers, diplomaten, generaals en volksmenners zijn even zoovele onbekenden in ons probleem, dat toch, krachtens zijn aard, reeds meer onbekenden oplevert dan vergelijkingen, en hoewel men van de handelingen van geen dezer menschen kan zeggen, dat zij aan de groote wetmatigheid die alles beheerscht, ontsnappen, moeten wij toch in alle bescheidenheid vaststellen, dat wij economie niet in staat zijn, met economische hulpmiddelen uit te maken, wat er in het brein dezer leiders omgaat, en nog minder, wanneer hun gedachten tot actie zullen leiden. En zelfs, indien wij dit wisten, zouden wij nog niet kunnen voorspellen, wat de gevolgen van hun daden zouden zijn, want in dit menschenleven is de psychologie van den één gelimiteerd door de psychologie van den ander, en wat in werkelijkheid plaats vindt, is gewoonlijk heel iets anders dan het oorspronkelijke plan, dat door de breinen der leiders werd uitgedacht, zulks krachtens de wet van de heterogonie der doeleinden.

Bij deze uitspraak moet echter om twee redenen een slag om den arm gehouden worden. In de eerste plaats kan men de vrijheid van handelen der menschen dermate aan banden leggen, dat vele gebeurtenissen wel van te voren zijn te berekenen, om welke redenen de economische en sociale prognose wellicht in een toekomstige, minder vrije maatschappij, beter kansen zal hebben dan in onze tegenwoordige samenleving. Doch, in de tweede plaats, bestaat de mogelijkheid, dat men met niet-economische hulpmiddelen ook thans allerlei dingen zal kunnen peilen, die met onze hulpmiddelen niet te ontsluit zijn.

Men bedenke bij dit alles, dat men aan een *partieele* kennis der toekomst niets heeft; maar dan ook in het geheel niets. Want het, de wereld omspannende zakenleven, is zeer ingewikkeld en ieder onderdeel ervan staat in een levendige wisselwerking met vele andere onderdeelen. Kan men nu voorzien, hoe b.v. de productie van een bepaald landbouwartikel in de naaste toekomst zal verlopen, dan heeft men hieraan nog niets. Want dan kan de vraag naar dit artikel nog veranderen, en er kan een storing in den geldomloop komen, waardoor bij overigens voldoende behoefte aan het artikel, toch niet voldoende op loonende wijze verkocht kan worden.

Indien men het onderzoek tot de meest algemeene curven beperkt, en men constateert in een belangrijke curve een inzinking, dan is het tegenwoordig gebruikelijk, om te zeggen: uit het feit, dat een der algemeene curven ineenstort, moet dus volgen, dat een algemeene recessie van het handelsleven in aantocht is. Het eenige wat in die redeneering onjuist is, is dat men nooit kan weten, in hoever men met een blijvende of een voorbijgaande wending der curve te doen heeft en menige vergissing op prognostisch gebied is aan een dergelijke moeilijkheid te danken.

Een ander weg die men wel bewandeld heeft, is het volgen van cijfers, die als karakteristiek beschouwd worden voor „de beweging van het geheel”, wat men daar dan ook mede bedoelt. Men redeneert dan als volgt: vroeger heeft men ongeveer alle 10 jaren (over de lengte der periode is men het niet eens) een crisis gehad; wanneer men dus in tien jaar geen crisis gehad heeft, dan kan men rustig zeggen: nu komt er een crisis. De resultaten van

deze methode stellen haar niet in het gelijk, al moet men erkennen, dat in de conjunctuur meer regelmaat te vinden is, dan men op grond van de betrekkelijke onregelmatigheid der conjunctuurveroorzakende factoren zou willen aannemen.

Al deze methoden, om speculatie en politiek tot op zekere hoogte tot betrouwbare calculaties te kunnen maken, hebben dus schipbreuk geleden. In een maatschappij, waarin men het gedrag der menschen in hoofdzaak vrij laat; en waarin geen doelbewuste collectieve actie in de richting van een normalisering der verhoudingen ondernomen wordt, zullen deze dingen steeds een spel blijven, en wil men de toekomst tot een calculabele grootheid maken, dan zal men veel moeten binden, wat tot nu toe vrij was. Men zal dan alle elementen van spel en hartstocht aan het systeem moeten ontnemen; het is duidelijk, dat dit in principe kan, doch dat overigens niet ontkend kan worden, dat „de aardigheid” er voor een groot deel af is, wanneer het lukt, de belegging tot een in zoo sterke mate calculabele bezigheid te maken. De toekomst zal uit moeten maken, wat zwaarder weegt, de onstabielheid, met al haar verschrikkelijke gevolgen, of de aardigheid van het spel, en de vele nuttige resultaten, die het spel ongetwijfeld tot stand brengt.

* *

Een eerlijke conclusie kan dan dus op ons gebied niet anders luiden dan: pas op voor de voorspellers. Over helderzienden wil ik hier natuurlijk niet oordeelen, omdat dat buiten mijn gebied valt.

Zoo treurig als het echter met de *prognose* staat, zoo hoopvol zijn de prospecten van de *diagnose*. En dit is een reden, om tevreden te zijn. Want lukt het, een goede diagnose te maken van den toestand van het moment, waarop men zich bevindt, dan zal dit de menschen vroeg of laat nopen, te voorkomen, dat zij op een goeden dag moeten bekennen, dat zij de zaken in het honderd hebben laten loopen. Hetgeen zij thans moeten doen.

Reeds daarom is diagnose voldoende; en komt het, onder den invloed van diagnose tot die verbeteringen in onze economische organisatie, die noodig zijn, om de excessieve fluctuaties van het economisch leven als geheel (partieele depressies kan en mag men niet geheel voorkomen) onmogelijk te maken, dan hebben wij de prognose niet meer zoo hard noodig, en kunnen wij ons met meer vertrouwen overgeven aan den loop der gebeurtenissen.

En *diagnose is stellig mogelijk*, al zijn wij op dit gebied nog slechts aan het begin van een zeer langdurige en moeilijke ontwikkeling. Ons inzicht is thans op een punt gekomen, waarop wij het probleem op een bevredigende wijze kunnen oplossen, gelijk ik zal trachten aan te toonen in een werk over dit onderwerp, dat binnenkort zal verschijnen. Doch het groote bezwaar tegen een onmiddellijke toepassing van dit inzicht is, dat wij nog niet voldoende materiaal hebben, om een bevredigende diagnose te maken.

Willen wij vaststellen, hoe op een bepaald moment de toestand van het bedrijfsleven is, dan moet men *minstens* de volgende gegevens hebben:

1. De toestand van rentabiliteit en liquiditeit van het handelsleven.
2. De geldhoeveelheid en de mate, waarin het geld omloopt.
3. De omvang der beleggingen en de wijze, waarop zij zich distribueeren over het bedrijfsleven.
4. De verschijnselen der speculatie.

Alleen omtrent het vierde punt zijn wij behoorlijk ingelicht, en dat is wellicht de reden, waarom zooveel, die een diagnose van het handelsleven beproeven, hun inzichten op deze cijfers baseeren. Wanneer echter de econoom niet meer te vertellen heeft, dan men ter beurze weet, dan is hij overbodig en een goede diagnose mag nooit alleen op deze cijfers gebaseerd zijn. De rentabiliteitscijfers, die wij thans

bezitten, zijn niet voldoende als basis voor diagnose, en ook omtrent het beleggingsproces en den *geldomloop* zijn wij thans nog in zeer onvoldoende mate ingelicht, zulks door het ontbreken van de statistieken, die wij noodig hebben. Beziet hij dan ook den toestand, zooals deze thans is, dan kan de beoefenaar der conjunctuurdiagnose, met Schiller's zooveen geciteerde jongeling uitroepen:

„Nach Wahrheit streb' ich ja allein und diese gerade ist es, die man mir verhüllt.”

* *

In het bovenstaande hebben wij een scherpe scheiding gemaakt tusschen de begrippen diagnose en prognose. Zoo heel scherp mag deze scheiding eigenlijk niet zijn. Men mag van een econoom verlangen, dat hij, na het bestudeeren van eenige cardinale curven, concludeert: zoo is de toestand, en uit deze feiten volgt, dat die en die gebeurtenissen te verwachten zijn, als gevolg van zich reeds manifesteerende tendensen (natuurlijk, tenzij onverwachts nieuwe factoren optreden). Ik noem dit echter geen prognose, doch zou dit nog diagnose willen noemen. Zelfs hierbij is echter het bezwaar der incalculabele grootheden buitengewoon ernstig.

Zoo men een voorbeeld wil, men neme het Economisch-Statistisch Kwartaalbericht van 23 Januari van dit jaar. Voor zoover het nog gebrekkelijk statistisch materiaal, dat wij thans hier te lande hebben, een conclusie toelaat, moet men wel concludeeren, dat noch op het gebied van rentabiliteit, noch op dat van geld- en beleggingswezen sterke, op een goede conjunctuur gerichte, krachten zijn te constateeren. Doch het prijsniveau geeft niet den indruk van een voortdurende verergering van den toestand. De totale indruk is er stellig een van weifeling, van aarzeling; onder zulke omstandigheden hangt het van de gebeurtenissen en van de menschen af, hoe lang zulk een toestand nog zal duren.

En omtrent die dingen kan men niets zeggen; Roosevelt doet zijn best, doch hij verhoogt niet alleen de prijzen, doch ook de loonen, waardoor ondanks al zijn actie, voor de rentabiliteitsbasis van het bedrijfsleven weinig of niets gewonnen wordt. Zal men hier in Europa ingrijpen, dan is er reden, om te vermoeden, dat men niet in dezelfde fout vervallen zal. Maar zal dit gebeuren?

Het lijkt zeer waarschijnlijk, dat de groeiende spanningen in verschillende landen op den duur tot actie in den een of anderen vorm zullen dwingen. Wist men dit met zekerheid, dan zou men waarschijnlijk kunnen vaststellen, dat wij in de laatste phase van onze misère zijn. Maar ik voeg er bij: waarschijnlijk, want zekerheid kan men zich in dezen moeilijk verschaffen. Groote politieke veranderingen geven nog geen waarborg, dat de positieve krachten het spoedig van de negatieve, de constructieve het van de destructieve zullen winnen, al zal ook zelfs deze „Dauerkrisis” op den duur in een overwinning van het positieve moeten eindigen. Doch het kan niet ontkend worden, dat zelfs zeer groote politieke veranderingen zich in vroegere tijden en ook tegenwoordig gekarakteriseerd hebben door het feit, dat zij ontstellend weinig essentieels veranderd en verbeterd hebben.

Al wat men kan zeggen is: indien er niet spoedig een gunstige wending der gebeurtenissen komt (b.v. een nieuwe uitvinding, of iets dergelijks), dan zal er langs politieke weg verbetering komen. De mooiste oplossing is dit niet, maar, als ik het goed zie, is het de eenige; er is geen keus meer, omdat men het kwaad te lang ongestraft heeft laten voortwoekeren, en men den raad der economen in den wind geslagen heeft, toen het nog tijd was. Men zij dus op de wonderlijkste mogelijkheden voorbereid; meer kan ik niet zeggen, want dit begint bedenkelijk te lijken op een prognose, het verschijnsel dus, waarover ik mij hierboven zeer sceptisch uitgelaten heb.

Dr. W. L. VALK.

PRIJSDALING VAN LANDBOUWPRODUCTEN ALS CONJUNCTUURFACTOR.

In zijn lezenswaardig boek „The Great Depression” bespreekt Prof. Robbins, in een hoofdstuk getiteld: „Misconceptions”, enkele gangbare opvattingen over het ontstaan van de crisis, welke, naar zijne meening, op dwalingen berusten. Daartoe behoort ook de opvatting, dat een vermeerdering van de productie, die in een bepaalden bedrijfstak tot prijsdaling en vermindering van inkomen leidt, op andere deelen van het productieproces een nadeeligen invloed moet hebben, omdat van een dergelijke prijsdaling een vermindering van de vraag naar voortbrengselen van andere bedrijfstakken het gevolg zou zijn. Een vermeerdering van de landbouwproductie, zoo meent men, leidt tot een daling van de prijzen van agrarische voortbrengselen en dit heeft op zijn beurt een vermindering van de vraag naar industriële producten, door vermindering van koopkracht, tengevolge. Een dergelijke opvatting ligt ongetwijfeld ten grondslag aan de agrarische politiek, die momenteel in de Verenigde Staten gevoerd wordt. En soms beweert men, dat de toenemende goedkoopte van de agrarische producten nadeelig is voor de welvaart der industriële productie in Engeland.

Deze meening berust, zegt Prof. Robbins, op een misvatting. Veronderstel dat, tengevolge van een verbetering van de techniek, het aanbod van tarwe toeneemt. Veronderstel verder dat; tengevolge van de relatieve inelasticiteit van de vraag naar tarwe, de prijs daarvan meer dan evenredig daalt, en dat de tarwe-producenten dientengevolge in inkomen achteruitgaan. Beteekent dit nu, dat een overeenkomstig stuk koopkracht is verloren gegaan? Geenszins. Het is waar, dat de tarweproducenten minder hebben te verteren. Maar de consumenten, die thans in hun behoefte aan tarwe goedkoop kunnen voorzien, zullen geld overhouden. Het is zeer goed mogelijk, dat zij dit niet zullen besteden voor precies dezelfde goederen, als de tarweproducenten zouden hebben gekocht. Maar zij zullen in ieder geval in staat zijn meer van iets anders te kopen en dit zal een verplaatsing van de arbeidskracht, welke de verandering van de richting der vraag noodzakelijk maakt, betrekkelijk gemakkelijk maken.

Maar is het niet mogelijk, vraagt Prof. Robbins, dat het vrijkomende geld in het geheel niet besteed wordt, dat de consumenten van tarwe hetgeen zij minder behoeven te betalen, oppotten? In dat geval zal er ongetwijfeld een vermindering van uitgaven zijn en zal de overproductie in den eenen bedrijfstak via het proces van „hoarding”, nadeelige gevolgen hebben voor den andere. Maar is zulk een gang van zaken waarschijnlijk, indien de oorspronkelijke overproductie slechts in één bedrijfstak plaats vindt? Waarom zouden de consumenten „potten”? Waarom zullen zij niet meer aan andere dingen uitgeven? De mogelijkheid van een dergelijke „hoarding” moet niet geheel onmogelijk worden geacht. Maar zoolang de oorspronkelijke productievermeerdering tot één bedrijfstak beperkt is, lijkt het prima facie onwaarschijnlijk.

Hoewel wij ons met de hier weergegeven theoretische weerlegging van de gangbare misvatting, dat prijsdaling van afzonderlijke goederen, door relatieve overproductie, den afzet van andere goederen bemoeilijken zou, in het algemeen kunnen vereenigen, betwijfelen wij de juistheid van de praktische conclusie, die Prof. Robbins daaruit trekt ten aanzien van de beteekenis, welke aan *agrarische overproductie* voor het conjunctuurverloop toekomt. Met name meenen wij, dat de diepe prijsval der landbouwproducten gedurende de jaren na 1929 wel degelijk een depressie-versterkende invloed ook in de industrielanden gehad heeft.

De kernvraag, waar het hier om gaat, is — in zoverre zijn wij het met Prof. Robbins eens — welke

gevolgen een prijsdaling van agrarische producten, door relatieve overproductie veroorzaakt, op de verhouding tusschen uitgeven en sparen heeft. Maar met betrekking tot dit laatste punt kan men o.i. niet volstaan met hetgeen prima facie waarschijnlijk is, doch achten wij een onderzoek naar de feitelijke tendenzen noodzakelijk — en deze schijnen te spreken in tegenstelling tot als Prof. Robbins' verwachting.

Voor deze meening vinden wij grond in het resultaat van onderzoekingen betreffende het verband tusschen de prijzen van voedingsmiddelen en „savings”, zooals men die vindt vermeld bij Kirk¹⁾. Uit een vergelijking van het beloop der Volkenbondscijfers betreffende „small-scale savings” en indices van prijzen van voedingsmiddelen in een aantal belangrijke landen blijkt er tusschen deze reeksen, op een enkele uitzondering na, voor de periode 1924—1931 een negatieve correlatie te bestaan.

Een onderzoek van Dr. Kuznets, betreffende de Verenigde Staten en betrekking hebbende op de periode 1920—1924, leidde tot dezelfde resultaten. Dr. Kuznets vergeleek de „saving deposits” in de Ver. Staten met de cumulatieve verschillen tusschen uitbetaalde loonen en den verkoop van kruidenierswaren. Aangezien de elasticiteit van agrarische producten gemiddeld geringer is dan die van kruidenierswaren afzonderlijk, geldt de door Dr. Kuznets gevonden samenhang voor eerstgenoemde goederen in versterkte mate.

Deze resultaten vinden, zooals Kirk aantoonde, bevestiging bij toepassing op Britsche cijfers, betreffende de periode 1924—1930, bij vergelijking van het verloop van loonen en prijzen van voedingsmiddelen enerzijds en inschrijvingen op National Saving Certificates anderzijds.

Voor Nederland hebben wij hetzelfde verband onderzocht voor de periode 1928—1934 door vergelijking van de cijfers betreffende de kosten voor voeding met het totaal tegoed van inleggers bij de Rijkspostspaarbank en 40 particuliere spaarbanken. Ook hier blijkt er een negatieve correlatie tusschen deze beide reeksen te bestaan, zooals onderstaande tabel te zien geeft.

	Indexcijfers.		
	Kosten van voeding van arbeidersgezinnen in Amsterdam	Totaal tegoed van inleggers *) R.P.Sp.bank	Bijz. Sp.banken
1928	100	100	100
1929	98	103	107
1930	92	110	121
1931	84	129	127
1932	72	150	126
1933	69	155	131
1934	75	154	—

*) Hierbij moet wel in aanmerking worden gebracht, dat de ongunstige beleggingsmarkt sedert 1929 inlagen bij spaarbanken zeer hebben bevorderd.

De bovenstaande gegevens wijzen erop, dat het sparen onder die groepen der bevolking, welke het grootste aandeel hebben in de totale agrarische consumptie, bij dalende prijzen der voedingsmiddelen toeneemt. Het zal er nu veel van afhangen, hoe deze spaargelden worden gebruikt. In een tijd van opgaande conjunctuur is investatie daarvan waarschijnlijk. In dat geval komt, wat de eene bevolkingsgroep aan koopkracht verliest, aan een andere, ten goede. Tijdens een depressie zullen daarentegen de spaargelden voor een groot deel „opgepot” blijven. Dan komt het sparen gelijk te staan met onttrekken van koopkracht, hetgeen voor de gezamenlijke producenten een verlies beteekent. Dit verlies plant zich van hen, die er het eerst door worden getroffen, voort en vertoont, zooals uit onderzoekingen van R. F. Kahn²⁾ is komen vast te staan en door Kirk wordt bevestigd, een cumulatief karakter. Dit zal zich wre-

¹⁾ J. H. Kirk, *Agriculture and the trade cycle*, Londen 1933.

²⁾ R. F. Kahn, *Home Investment and Unemployment*, *Economic Journal*, Juni 1931.

ken in een toenemende werkloosheid, waardoor de overheidslasten worden verzwaard, terwijl gelijktijdig tengevolge van de geringe bedrijvigheid de overheid haar inkomsten ziet achteruitgaan.

Zoo zien wij dus, dat het samengaan van dalende prijzen van voedingsmiddelen en een toeneming van sparen in tijden van dalende conjunctuur zeer nadeelig werken kan op het geheele bedrijfsleven en op het huishouden van den Staat. Is deze conclusie juist, dan werpt dit wel een eenigszins ander licht op de pogingen van overheidswege om tusschen de prijzen van agrarische producten en die van andere goederen een zeker evenwicht te bewaren of zoo noodig te herstellen, dan Prof. Robbins daarop laat schijnen.

De vraag van de aanpassing van het prijsniveau als geheel blijve hier buiten beschouwing. L.

PERIODIEKE BANKBERICHTEN EN HUN WAARDE VOOR HET CONJUNCTUUR-ONDERZOEK.

Niet de „acta djurna” der Romeinsche Caesares en niet de oudste krant der wereld, de Chineseesche „King-pao”, maar wel de middeleeuwsche *koopmansbrieven* zijn de voorloepers der hedendaagsche dagen weekbladen geweest. Dergelijke koopmansbrieven, mededeelingen bevattende, betreffende den loop der prijzen en de voornaamste politieke gebeurtenissen, zijn reeds van de 13e eeuw af bekend. Niemand, behalve de regeeringen en de kerk, had meer belang bij dergelijke min of meer geregelde en op de wederkeerigheid berustende mededeelingen dan de kooplieden, en hun brieven werden langzamerhand een, zoo niet de voornaamste bron betreffende het nieuws uit binnen- en buitenland. Met de opkomst der wereldhandelshuizen zooals de Fugger en de Welser werd deze behoefte nog dringender, en deze groote handelshuizen hadden in de belangrijke handelscentra hun eigen correspondenten.

Misschien zijn deze koopmansbrieven ook de voorbeelden van de *periodieke berichten*, die heden ten dage banken en bankiers in alle landen, ten gerieve vooral van hun clientèle en als een soort permanente aanbeveling voor zichzelf, plegen uit te geven, al bestaat er in elk geval een opmerkelijk verschil: de middeleeuwsche (en latere) koopmansbrief was een brief van een koopman vóór een koopman, terwijl de periodieke bankberichten in den regel juist één ding *niet* mogen zijn: een verslag, dat de eene bank voor een andere bank, of liever: de eene econo- mist eener groote bank voor zijn collega van een andere groote bank schrijft. Natuurlijk zijn er ook hier, zooals steeds in het leven, uitzonderingen, en de berichten, die b.v. de circulatiebanken publiceeren, zijn meestal bestemd, om zoo niet door directeuren van andere circulatiebanken, dan toch door bankdirecteuren, bankiers, econo- misten, redacteuren te worden gelezen.

In den regel wenst echter de betreffende bank (of bankier) door middel van deze verslagen het contact met haar clientèle te onderhouden, en haar de eigen meening en het eigen oordeel over feiten en toestanden kenbaar te maken. Wanneer, zooals in den laatsten tijd meer en meer gebruikelijk wordt, deze verslagen ook algemeen-economische beschouwingen of artikelen over een voor een grooten kring belangrijk onderwerp bevatten, dan worden deze berichten dikwijls ook aan de pers, consulaire vertegenwoordigers, kamers van koophandel en andere officieele of semi-officieele lichamen verstrekt. Dit geschiedt ook in al die gevallen, waar de betreffende bankinstelling er waarde aan hecht, door beschouwingen en studies betreffende het eigen land, dit land, zijn economische beteekenis en daardoor ook weer haarzelve in het buitenland grooter bekendheid te verschaffen.

Uit het gezegde vloeit voort, dat, wat betreft den omvang en den inhoud, het tijdstip van verschijning

en het uiterlijk, de persoonlijkheid der schrijvers en die der ontvangers dezer berichten, de grootst mogelijke verscheidenheid bestaat, en dat, zoo ooit, hier het aloude woord „Practica est multiplex” van toepassing is. Zekere hoofdlijnen in de bontheid der verschijningen te trekken en scheidingen in deze zoo uiteenloopende publicaties te maken, haar waarde voor het conjunctuuronderzoek vast te stellen is het doel dezer beschouwingen.

* *

Commissionnaires in effecten, bankiers en bankinstellingen, ook circulatiebanken, publiceeren deze periodieke berichten, zijn de „uitgevers” ervan, en even verschillend als hun functies in het economisch leven, zijn ook hun publicaties. Dit betreft niet slechts haar inhoud, maar ook het tijdstip van verschijning. Men vindt er dagrapporten, weekberichten, maandverslagen, kwartaals- en jaaroverzichten, en losse, op ongeregelde tijdstippen verschijnende, meestal aan een enkel onderwerp gewijde brochures.

Terwijl de commissionnaire in effecten of de kleine bankier in vele gevallen deze beschouwingen zelf schrijft, haar soms ook naar het uiterlijk nog het karakter van een meer of min persoonlijken „brief” geeft, belasten de groote banken meestal een bepaalde afdeling of althans een bepaalde persoon met de samenstelling dezer berichten. In het eerste geval, dat van den *commissionnaire in effecten* of van den *kleinen bankier* — bij groote bankiershuizen is dit natuurlijk anders — ontbreekt dikwijls niet een zeer subjectieve noot, die een aantrekkelijkheid van zoo'n verslag kan zijn; maar, helaas, berust de op zichzelf zeker gewenschte subjectieve visie op de gebeurtenissen van den dag in sommige gevallen minder op serieuze studie dan daarop, dat alle problemen uitsluitend hetzij van het standpunt van den beursman, hetzij van dat van den „verärgerten Steuerzahler” (of van beiden) uit, worden beschouwd. Ook gevallen, waar uit zoo'n brief een gemis aan algemeene ontwikkeling en soms zelfs aan vakkennis blijkt, doen zich voor.

Wat betreft subjectiviteit kunnen de door de *groote* banken gepubliceerde berichten meestal niet met de brieven der zoo juist genoemde persoonlijkheden wedijveren. Niet slechts, omdat het alleen in uitzonderingsgevallen de directieleden dezer instellingen zijn, die naar de pen grijpen, en een employé, al staat hij — hetgeen meestal, echter niet stéeds het geval is — in zeer nauw contact met zijn directie, toch niet zoo persoonlijk mag schrijven als iemand, die slechts tegenover zichzelf verantwoordelijkheid heeft te dragen, maar ook, omdat een groote bankinstelling met een geheel ander en veel uitgebreider, dikwijls ook internationaal lezerskring dient rekening te houden. Maar, dit kan misschien niet nadrukkelijk genoeg gezegd worden, een publicatie met persoonlijke, en tevens wel gedocumenteerde, opvattingen zal het bij de meeste lezers steeds winnen van een bericht, dat b.v. een schat van statistische en andere, slechts door den econo- mist of statisticus te waardeeren gegevens bevat, of waarin uit vrees, een enkelen der duizenden lezers te ontstemmen, slechts een droog feitenrelaas wordt gebracht. Trouwens, persoonlijke voordracht en eigen oordeel sluiten praktische en theoretische kennis geenszins uit, en reeds daarom is het gewenscht, dat de samensteller van dergelijke berichten theoretische kennis en praktische ondervinding vereenige. Dit geeft althans zekeren waarborg, dat in deze berichten zoowel het „privatwirtschaftliche” als ook het „volkswirtschaftliche” standpunt niet uit het oog wordt verloren.

Sinds jaren plegen sommige binnen- en buitenlandsche instellingen, en zeker niet de onbeduidendste, geregeld een gedeelte hunner publicaties door een *persoonlijkheid* (geleerde of vakman) met een *bekenden*, liefst internationaal bekenden, naam te laten schrijven, en aldus de belangrijkheid der betreffende

uitgave nog te verhoogen. De overwegingen, die tot dit gebruik leiden, vindt men terug bij die instellingen, die er waarde aan hechten, den naam en de persoon van een econoom van erkende bekwaamheid en eigen oordeel aan haar publicaties te verbinden, al geschiedt zulks slechts vrij zeldzaam. Meestal heerscht, wat betreft de *samenstellers* der berichten, het meest volstrekte anonymaat, en dit sluit tevens uit, dat de betreffende schrijver zich juist door deze publicaties een naam kan maken. Waar schrijvers met bekende namen als redacteurs dezer publicaties optreden, behandelen deze meestal slechts een enkel onderwerp, waarvan de auteur een speciale studie heeft gemaakt.

Vermelding verdient het feit, dat in één land, een door acht instellingen gemeenschappelijk onderhouden „Statistisch en Informatie-Bureau” een maandbericht voor al deze banken samen publiceert.

Niet weinige instellingen hechten er waarde aan, haar eigen verslag door berichten uit bepaalde *industriële of commerciële centra* van het eigen land of uit het buitenland aan te vullen, hetgeen hetzij door eigen correspondenten, of door de bijkantoren of door dochterinstellingen kan geschieden, al zullen deze laatste soms de „economische” brieven, die in de publicatie van de moederinstelling worden afgedrukt, ook door speciale krachten laten schrijven.

Aangezien de schrijver en zijn werk slechts moeilijk zijn te scheiden, moest reeds in het bovenstaande herhaaldelijk ook iets over den *inhoud* der publicaties worden gezegd. Die is, ook dit werd reeds gezegd, ongemeen gevarieerd. Men treft er beursverslagen met of zonder koerstabellen, en al dan niet aangevuld door overzichten van de geld- of wisselmarkt en door wisselkoersen aan. Deze laatste hadden in de jaren 1926/30 iets van de in het inflatietijdperk verkregen belangrijkheid ingeboet, zijn echter, sinds het evenwicht der wisselkoersen door de loslating van den gouden standaard in zooveel landen ruw werd verbroken, weer belangrijk geworden. De bespreking van de voor de Beurs en voor het bij de Beurs geïnteresseerde publiek belangrijke feiten staat dikwijls op den voorgrond; toch wordt in dit verband veelal ook iets over financiële en algemeen-economische toestanden gezegd, soms ontbreekt zelfs een soort primitieve conjunctuurdiagnose en -prognose niet geheel.

Beschrijving juist dezer feiten en toestanden in den vorm van een meer of min gedocumenteerd overzicht of in een of meer aan een afzonderlijk onderwerp gewijde artikelen vormen echter dikwijls de hoofdschotels der periodieke verslagen der banken. Sommige instellingen leggen zich vooral op de verzameling van gegevens betreffende bepaalde markten en prijzen toe, anderen publiceren berichten uit industriële binnenlandsche centra of over den toestand in vreemde landen. Enkele verslagen bevatten weinig meer dan een naar landen gerangschikte verzameling der belangrijkste economische en financiële berichten van de afgelopen week of van de laatste twee weken, zonder daarop eenig commentaar te leveren. Toch kunnen ook dergelijke verslagen zeer nuttig zijn, vooral wanneer de samensteller tusschen werkelijk belangrijke en minder belangrijke berichten scherp weet te kiezen en over voldoende kennis beschikt, om fouten, die zijn materiaal (meestal telegrafisch of telefonisch overgebrachte persberichten) aankleven, te verbeteren. Minder groot is het nut van die verslagen, die feitelijk ook „met schaar en lijmpot” zijn gemaakt, maar dit door een of ander vermomming willen verbergen.

Economische verslagen zonder *statistische gegevens* zijn haast ondenkbaar. In een aantal gevallen, vooral bij de circulatiebanken, zijn deze inderdaad „eigen”, d.w.z. door de betreffende instelling zelf uit verschillende bronnen geput en bewerkt materiaal. In het meerendeel der andere gevallen gaat het echter om reeds door anderen gepubliceerde (meestal officieele) statistieken. De keuze der in de economi-

sche verslagen op te nemen statistieken wordt, afgescheiden van haar belang voor de lezers, bepaald door de vraag, hoever zij als representatief voor de economische ontwikkeling kunnen worden beschouwd, en ook door het tijdstip, waarop zij beschikbaar zijn. Werkloosheidscijfers (mits vroeg beschikbaar), indexcijfers der groothandelsprijzen en der kosten van levensonderhoud, in- en uitvoercijfers, weekstaten der circulatiebanken, gegevens omtrent de staatsfinanciën, soms ook productie- en verkeerscijfers en koersen zijn de meest gebruikte data op dit gebied. Sommige banken publiceren deze cijfers als bijzondere statistische aanhangsels. De berichten van eenige circulatiebanken bevatten dikwijls niets anders dan talrijke staten met dergelijke gegevens. Deze hebben dan ook betrekking op het eigen bedrijf dezer instellingen, iets wat particuliere banken niet plegen te doen; tenzij de betreffende berichten artikelen over de ontwikkeling van het bankwezen in een bepaald land bevatten. Ook in dit geval betreffen de statistieken „externe” en niet „interne” feiten uit het bedrijf der betreffende instellingen. In enkele gevallen omvat zulk een periodiek bericht alleen tabellen betreffende bedrijven en bedrijvigheid buiten het eigen arbeidsgebied der banken, zooals b.v. de reeds gereleveerde overzichten der goederenprijzen, oogstcijfers, productiecijfers.

Pogingen, om door een samenstelling van voor de ontwikkeling van het economisch leven markante feiten uit verschillende landen een soort vergelijkend *conjunctuuroverzicht* in den vorm van een tabel te geven, ontbreken niet.

Zooals welhaast vanzelf spreekt, maken talrijke publicaties ook van *grafische voorstellingen* gebruik, vooral, waar het om eenvoudige statistieken (goederenprijzen, enkele indexcijfers, koersen, biljettenomloop enz.) gaat. De uitvoering dezer grafieken bereikt in sommige publicaties een respectabele hoogte. Een instelling publiceert, zich erbij op een enkelen en door haar voor het conjunctuurverloop als karakteristiek beschouwd index baseerende, zelfs een kaart, waarin voor elke grootere stad door middel van pijltjes de stijgende of dalende of gelijk gebleven bedrijvigheid wordt voorgesteld; dit stelsel is door keuze van meer basiscijfers zeker nog voor verbetering en uitbreiding vatbaar.

Enige banken meenen terecht, aan een gedeelte harer clientèle een dienst te bewijzen, indien zij zeer *belangrijke wetten of verdragen* in toto, of althans in een zeer uitvoerig uittreksel, weergeven. Juist in den laatste tijd met welhaast dagelijks veranderende bepalingen inzake het betalings- of goederenverkeer dreigt echter het gevaar, dat de omvang der publicaties daardoor al te groot wordt en de betreffende berichten ophouden „berichten” te zijn, en tot een bundel van wets- en verdragsteksten worden.

Andere instellingen publiceren geregeld overzichten van de voornaamste binnen- en buitenlandse *economische en verwante publicaties*, of sommen althans de titels ervan op.

De rijk gevarieerde inhoud sommiger dezer periodieke bankberichten geeft daaraan (nog geheel afgescheiden van het uiterlijk) haast het karakter van een *economisch tijdschrift*. Echter berust de samenstelling van haar inhoud toch ook weer op bepaalde principes. Men vindt daarin b.v. steeds een economisch of financieel „hoofdartikel” (dikwijls door een bekend buitenstaander geschreven), een economisch verslag, een overzicht over de fondsen en over de wissel- en geldmarkt, en een statistisch aanhangsel. Deze vorm der berichten wordt herhaaldelijk in die gevallen gekozen, waar de betreffende instelling, vooral wanneer zij in een kleiner land haar zetel heeft, op de belangrijkheid van dit land en zijn economische outillage, zijn financiële kracht enz. de aandacht wil vestigen en slechts indirect, door de manier waarop dit geschiedt, op haarzelve en op haar eigen beteekenis in het internationale

bankbedrijf. De, althans wat het uiterlijk betreft, grootste tegenstelling met deze „tijdschriften” vormen de berichtjes van een of hoogstens twee pagina's, waar in een soort van telegramstijl de voornaamste feiten van den dag op een manier, die nog onder die van de Amerikaansche „tabloid papers” staat, onder de aandacht der lezers worden gebracht.

Het belangrijke vraagstuk, of en hoe *critiek* op de gebeurtenissen van den dag in deze berichten wordt geoefend, hebben wij reeds terloops aangestipt. Meestal is het streven, om *critiek* te oefenen, bij de kleinen even groot als bij de grooten het streven om haar te vermijden. Natuurlijk zijn er ook uitzonderingen op dezen regel, en bepaalde omstandigheden kunnen tot gevolg hebben, dat zwijgen als verzwijgen of als stille, doch daarom niet minder duidelijke *critiek*, wordt beschouwd.

Nog een enkel woord over het *uiterlijk* dezer periodieken. Van gestencild blaadje tot vrij luxueus met tal van foto's enz. voorziene uitgaven, zijn alle nuances vertegenwoordigd. Aangezien een dergelijke publicatie steeds als aanbeveling voor den betreffende bankier of de betreffende bankinstelling moet dienen, kan nauwelijks voldoende nadruk op een wel verzorgd uiterlijk worden gelegd. Daartegen zondigen niet weinige, zelfs groote instellingen. Men moge het betreuren, toch blijft het een feit, dat het uiterlijk dezer berichten eerst de aandacht op haar inhoud moet vestigen, terwijl deze niet steeds het uiterlijk doet vergeten. Ook dit laatste moet ertoe bijdragen, dat deze berichten *bewaard* worden en dit wordt door publicatie van een jaarlijkschen index bevorderd.

Wat tenslotte den *omvang* betreft, deze hoeft niet, vooral wanneer het maand- en kwartaalverslagen betreft en de inhoud voldoende afwisseling biedt, al te krap te zijn. Papierorgiën, zooals sommige instellingen ze met publicaties van 80 en meer bladzijden groot formaat vieren, schrikken echter den lezer meestal meer af dan dat zij hem tot aandachtige lectuur verleiden. Worden deze periodieken in een land uitgegeven, welks *taal* geen wereldtaal is en wenden ze zich tot een internationaal publiek, dan moeten ze natuurlijk in een wereldtaal (of meer) verschijnen.

* * *

Indien wij op de vraag naar de *waarde dezer periodieke berichten voor het conjunctuuronderzoek* (de al dan niet vergelijkende conjunctuurbeschrijving, de oorzaken der conjunctuurverandering, de conjunctuurvoorspelling) en misschien ook voor de conjunctuurpolitiek antwoorden, dat deze in de eerste plaats van den — boven in zijn hoofdlijnen geschetsten — inhoud dezer publicaties afhangt, dan zal men ons kunnen verwijten, dat wij „une vérité de La Palice”, iets vanzelfsprekends zeggen, en dat het juist daarom gaat, hoever deze inhoud als geschikt materiaal of hulpmiddel voor dit onderzoek kan dienen.

Vooropstellende, dat de meeste publicaties van de groote banken een behoorlijken graad van wetenschappelijke objectiviteit en nauwkeurigheid bij de verzameling en bewerking der gegevens bezitten, zullen wij dus ons antwoord verder aldus kunnen preciezeren, dat deze waarde meestal niet op grondige conjunctuuronderzoekingen, laat staan op conjunctuurtheoretische beschouwingen is gebaseerd, maar op het *materiaal*, dat zij voor de beoordeeling der conjunctuur aan een internationalen lezerskring voorleggen, en op het *oordeel*, dat in de kolommen dezer berichten door meestal eenigszins tot oordeelen bevoegden wordt uitgesproken. M.a.w. in de plaats van het conjunctuuronderzoek treedt de conjunctuurbeschrijving, de beschrijving der conjunctuur in het eigen land of in vreemde landen, de berichten uit bepaalde bedrijfstakken en het oordeel daarover.

Ook wie soms spottend aan het woord van Thiers herinnert, dat de statistiek is „l'art de préciser les choses qu'on ignore”, zal, wanneer hij een inzicht in den economischen wereldtoestand wil verkrijgen, naar

deze periodieken en de statistieken grijpen, die zij omvatten, en die toch meestal met de bedoeling zijn gekozen, de voor een land meest kenschetsende gegevens te verzamelen, een indruk van den loop der conjunctuur te geven. Voor een dergelijk gebruik doet het er weinig of niets aan toe, dat, zooals reeds gezegd, een groot gedeelte dezer statistieken niet op eigen onderzoekingen der uitgever's dezer periodieken berusten, maar ontleend zijn aan andere, meestal officieele gegevens. Want deze laatste staan den lezer in vreemde landen dikwijls niet of niet volledig ter beschikking. In enkele gevallen, b.v. emissie-statistieken, koersen, indices van aandeelen, gegevens over de resultaten van bepaalde takken van industrie, publiceeren de banken echter gegevens, die op eigen onderzoek berusten en die dan nergens anders dan juist in hare publicaties zijn aan te treffen. Aan de waarde dezer publicaties voor het conjunctuuronderzoek doen wij niet tekort, indien wij hieraan toevoegen, dat de samenstellers van sommige buitenlandse berichten stellig in bronnenkennis te kort schieten, en zulks zich soms zelfs in vrij eenvoudige gevallen openbaart. Maar daar staat weer tegenover, dat, wie van deze geschriften voor internationale of vergelijkende conjunctuurbeoordeeling of -onderzoek gebruik wenscht te maken, zelf over voldoende bronnenkennis en *critisch* vermogen moet beschikken, om ook hier het kaf van het koren te scheiden.

Samenvattend meenen wij dus te mogen zeggen, dat de periodieke bankberichten, al worden zij niet geschreven, om als materiaal voor dergelijke onderzoekingen of beoordeelingen te dienen, toch een zeer goed bruikbaar instrument ervoor zijn, en in sommige gevallen als het eenige direct beschikbare materiaal kunnen worden beschouwd.

Dr. W. MAUTNER.

ECONOMISCH-TECHNOLOGISCHE INSTITUTEN IN NEDERLAND.

In den laatsten tijd is er in ons land alom belangstelling voor de oprichting van research instituten op economisch en/of technologisch gebied met in het algemeen als verlengstuk een industriebank. Het initiatief, dat in deze door Limburg is genomen, heeft in vele kringen van de bevolking groote belangstelling ontmoet. In bijna alle provincies wordt op het oogenblik het vraagstuk van de oprichting van een economisch instituut en een industriebank onderzocht of het is bij de Provinciale Overheid ahangig gemaakt.

De combinatie van deze twee soorten van instellingen is duidelijk. De research instituten zullen de projecten uitwerken en de industriebank zal voor de financiering zorgen. Op deze wijze wordt, naar men meent, een sluitend geheel verkregen. Het werk van de research instituten waarborgt in hooge mate het welslagen van het onderzochte plan, zoodat de industriebank over het algemeen weinig risico loopt.

De belangstelling, die op het oogenblik en voor het research werk in het algemeen en voor het vraagstuk van de industrie-financiering bestaat, is zeer toe te juichen. Het is nog niet lang geleden, dat men hier te lande in het algemeen het nut van een wetenschappelijke opleiding voor het bedrijfsleven niet bijzonder hoog aansloeg. Daarin is gelukkig zeer veel verandering gekomen. De roep om economische instituten is wel het beste bewijs voor de grootere waardeering, die men thans voor een wetenschappelijke scholing op economisch gebied heeft.

Hetzelfde geldt, zij het in anderen vorm, voor de industriebanken. In de eerste plaats, omdat hieruit duidelijk blijkt, dat men tot het besef is gekomen, dat de aard van de Nederlandsche banken zich niet leent voor het verstrekken van credieten op langen termijn, maar tevens doordat hieruit een toenemende belangstelling voor een verdere industrialisatie van ons land naar voren komt.

Al mag men zich dus over deze ontwikkeling verheugen, dit beteekent nog geenszins, dat zulks ook het geval behoeft te zijn met den vorm, waarin zich deze nieuwe oriëntering openbaart. Er doen zich namelijk drie belangrijke vragen voor, die in de huidige omstandigheden zeker de aandacht verdienen: In de eerste plaats de vraag, of de oplossing van het ingewikkelde probleem van de industrialisatie van Nederland gezocht moet worden in de oprichting van provinciale research instituten. Voorts of ditzelfde het geval is met het in het leven roepen van provinciale industriebanken. Tenslotte staat hiermede in nauw verband de vraag, of de combinatie van de twee soorten van instellingen de juiste is. Ditmaal zullen wij ons alleen tot de eerste vraag beperken.

* * *

Research arbeid voor het bedrijfsleven kan van tweeërlei aard zijn. Hij kan namelijk gericht zijn op een onderzoek naar de mogelijkheid van vestigingen van nieuwe industrieën of ondernemingen, maar hij kan ook ten behoeve van bestaande industrieën of ondernemingen verricht worden. Om met dit laatste geval te beginnen, is het duidelijk, dat een provinciaal instituut alleen dan op zijn plaats is, wanneer in de streek, die tot zijn gebied behoort, industrieën voorkomen, die nergens elders gevestigd zijn. Indien, om een willekeurig voorbeeld te nemen, in Zeeland een instituut wordt opgericht, dat o.a. ten doel heeft den afzet van oesters te onderzoeken, dan lijkt dit logisch. Doch niet logisch is, wanneer in Zeeland naar nieuwe mogelijkheden voor verwerking van vlas wordt gezocht en hetzelfde in Groningen ook gebeurt. Er dreigt dan niet alleen een gevaar voor versterking van een provinciaal chauvinisme, maar wat erger is, er vindt versnippering van krachten plaats, waar concentratie behoorde te zijn.

Deze versnippering op een bepaald gebied kan echter nog tot andere gevolgen leiden. Het is in de huidige omstandigheden te verwachten, dat de inkomsten van de verschillende instituten niet rijkelijk zullen vloeien. Elk instituut zal relatief, het eene meer het andere minder, met een krap budget werken. Dit impliceert, dat ook de wetenschappelijke staf zeer beperkt zal blijven. Willen de research instituten ter beschikking staan van het *geheele* provinciale of regionale bedrijfsleven, dan zal hun werk noodgedwongen aan de oppervlakte moeten blijven.

Stel echter, dat de research instituten dit gevaar weten af te wenden, dat zij inderdaad dieper op de problemen kunnen ingaan, dan is het toch niet te verwachten, dat de staf op ieder onderdeel van het bedrijfsleven gespecialiseerd is. Het economisch leven en de techniek zijn zoo gecompliceerd, dat men in het algemeen zonder specialisatie weinig bereiken kan. Tenzij hun groote geldmiddelen ter beschikking staan, moeten de werkzaamheden van de research instituten of aan de oppervlakte blijven of gespecialiseerd geschieden. Wat dit laatste betreft, doen zich echter tweeërlei bezwaren voor.

In de eerste plaats beantwoordt een dergelijk instituut niet meer aan het doel van de bevordering van *alle* provinciale of regionale belangen, tenzij het bedrijfsleven zich in die streek tengevolge van bijzondere factoren sterk gespecialiseerd zou hebben. Is dit het geval, dan kan men als tweede bezwaar naar voren brengen, dat het resultaat van den wetenschappelijke arbeid slechts aan de industrie van een bepaalde streek ten goede komt, tenzij die industrie alleen in dat deel van het land is gevestigd. Komt een dergelijke industrie ook elders voor, dan ontstaat de economisch niet te verdedigen figuur, dat een industrie in een bepaalde streek profijt trekt van de resultaten van wetenschappelijke research, die betaald wordt door de belastingbetalers uit die streek. Dit zou feitelijk neerkomen op regionale subsidies aan een bepaalde industrie, dus een geval van regio-

naal protectionisme, dat de Regearing — en terecht — herhaalde malen uitdrukkelijk heeft verworpen.

Uit het voorafgaande vloeit voort, dat de oplossing van de industriële research in de eerste plaats gezocht moet worden in de oprichting van gespecialiseerde instituten in den vorm b.v. van het Economisch Instituut voor de Textielindustrie, dat door de textielindustrie zelf is opgericht. Dit biedt tevens het voordeel, dat de zetel van een dergelijk instituut niet geografisch is bepaald, doch zich kan vestigen, daar waar b.v. een nauwe samenwerking met experts mogelijk is. Hiervoor zullen, wat de economisch-technologische instituten betreft, in de eerste plaats Universiteiten of Hoogescholen in aanmerking komen. Prof. Dr. J. Wisselink, die op dit punt reeds uitvoerig de aandacht heeft gevestigd¹⁾, ziet naast voordeelen van wetenschappelijke aard, hierin tevens financiële voordeelen. Doublures, die op dit gebied zeker niet denkbeeldig zijn bij het bestaan van een groot aantal provinciale of regionale instellingen, kunnen op deze wijze worden voorkomen.

* * *

Het vraagstuk is hiermede echter niet uitgeput, omdat wij tot dusverre gesproken hebben over bestaande industrieën en een belangrijk deel van het werk van de research instituten het verrichten van onderzoekingen naar de mogelijkheid van vestiging van nieuwe industrieën zal omvatten. Hier kan plaats zijn voor een instantie, die een dergelijk werk entameert.

Wat dit vraagstuk betreft, is tweeërlei standpunt mogelijk. Men kan van meening zijn, dat, indien er winstmogelijkheden zijn voor een nieuwe industrie, deze wel door het particulier initiatief zullen worden onderzocht. Een speciale instelling, om de mogelijkheid tot vestiging van nieuwe industrieën na te gaan, is niet noodzakelijk.

Dit standpunt is tot op zekere hoogte zeer zeker juist in *normale* omstandigheden. Op het oogenblik ligt het probleem echter anders. De toestand in ons land is van dien aard, dat er, behalve ingeval van een rigoureuze bescherming, in het algemeen weinig lust bestaat om iets te ondernemen. De toestand op de wereldmarkt, met zijn dagelijksche wisselvalligheden op handelspolitiek- en valuta-gebied is zoodanig, dat men voor oprichting van exportbedrijven zeer huiverig is, terwijl de binnenlandsche markt een voortdurend afnemende koopkracht vertoont. Crediet is niet gemakkelijk te verkrijgen, ook niet van particulieren, mede als gevolg van de interende reserves. Bovendien zijn er in het algemeen weinig teekenen, die op een herstel wijzen. En hier raken wij tenslotte een belangrijk punt. Voor nieuwe investeringen door particulieren is een zeker optimisme in de toekomst; gegrond op rentabiliteitsoverwegingen, noodzakelijk. In het algemeen heerscht er in ons land een pessimistische stemming, een gebrek aan vertrouwen, dat helaas maar al te verlamdend werkt.

Te midden van deze stemming wordt een nieuw geluid hoorbaar, dat roept om instituten en industriebanken, die den druk van de depressie zullen moeten verminderen of ons er geheel van moeten verlossen. Uit psychologische overwegingen is deze beweging toe te juichen. Men zoekt naar constructieve plannen en naar middelen om den toestand te verbeteren; men wil niet bij de pakken blijven neersitten.

Hoe verheugend dit initiatief op zichzelf beschouwd ook moge wezen, zoo ontkomt men niet aan den indruk, dat met een van de belangrijke oorzaken van den ongunstigen economischen toestand te weinig rekening wordt gehouden. Het binnenlandsche prijs- en kostenniveau is te hoog, hetgeen beteekent, dat de rentabiliteitskansen, vooral voor nieuwe exportbedrijven, zeer gering zijn. Mede om deze reden

¹⁾ In het Twentsch Dagblad „Tubantia” van 4 Aug. 1933.

blijft het particulier initiatief afzijdig. Doch mede om deze reden concentreert de belangstelling zich voornamelijk op industrieën voor de *binnenlandsche* markt, die door middel van handelspolitieke maatregelen, gemakkelijker beschermd kunnen worden dan de uitvoerbedrijven; de gebeurtenissen van de laatste jaren hebben dit wel zeer duidelijk aangetoond. Dit feit valt zeer zeker te betreuren, daar de industrialisatie van Nederland zich niet uitsluitend kan beperken tot het vestigen van ondernemingen met een binnenlandschen afzet.

Door de oprichting van economische instituten alleen is het probleem van de industrialisatie niet op te lossen. Bovendien is het de vraag, of regionale instituten alle mogelijkheden van industrie-vestiging en wat daarmee annex is, kunnen overzien. Het gevaar is niet denkbeeldig, dat economische argumenten doorveven zullen worden van motieven, die weliswaar voor een bepaalde streek van beteekenis kunnen zijn, doch die niet thuis behooren in vraagstukken van *nationaal* aard. Daarom is voor het onderzoek naar het oprichten van nieuwe industrieën een centrale instelling gewenscht, die door middel van een uitgebreide documentatie beter de verschillende mogelijkheden zal kunnen afwegen dan een regionale instelling, welke uiteraard een veel beperkter gezichtskring heeft.

Hiermede willen wij geenszins de beteekenis van de oprichting van nieuwe economisch-technologische instituten ontkennen. Integendeel. Elke vermeerdering van de kennis van ons economisch leven, vooral wat de industrie-problemen betreft, kan vooral in de huidige omstandigheden van het grootste belang zijn. Doch wat zeker niet past in het kader van een economisch instituut, is het verrichten van dubbel werk en het uitwerken van plannen, die centraal en niet regionaal moeten worden overzien. Daarmede wordt het algemeen belang niet gediend.

Daarentegen is het zonder twijfel in het algemeen belang, indien bepaalde onderdeelen van onze volkshuishouding op directe of indirecte wijze worden versterkt. Hiertoe kunnen economisch-technologische instituten zeker medewerken. Allereerst reeds door materiaal te verzamelen over de economische structuur van een bepaalde streek, waarbij vooral niet aan provinciale grenzen moet worden vastgehouden. In dit verband vragen bijv. economisch-geografische streekplannen de aandacht. Verder door na te gaan of de resultaten van studies over allerlei economische vraagstukken van waarde kunnen zijn voor eigen omgeving. Het verzamelen van materiaal kan er waarschijnlijk op allerlei wijze toe leiden, dat in bepaalde omstandigheden het pad voor het particulier initiatief wordt geëffend. Ook de locale of provinciale Overheid zou bij haar economische werkzaamheden, die in de laatste jaren op menig gebied zeer belangrijk zijn geworden, nut kunnen hebben van de aanwezigheid van economisch-technologische instituten.

Het is niet mogelijk deze werkzaamheden in concreto aan te geven. Iedere streek heeft haar eigen economische structuur, haar eigen problemen, welke een individueele behandeling vereischen en welke daarom beter regionaal dan centraal kan geschieden. Om deze reden moeten de werkzaamheden van een dergelijk instituut niet onmiddellijk gericht zijn op de directe bevordering van het oprichten van nieuwe en het uitbreiden van bestaande industrieën, doch veeleer moeten deze instituten een verbindingsschakel vormen, die bovenal in een bepaalde streek de coördinatie van verspreid liggende en afzonderlijk werkende krachten tot stand tracht te brengen.

Alvorens daarom tot oprichting van nieuwe economisch-technologische instituten over te gaan, dient men er zich wel degelijk rekenschap van te geven, wat de werkzaamheden van een dergelijk instituut zullen zijn, of dit beter regionaal dan wel centraal kan geschieden en of de beschikbare geldmiddelen een doeltreffende organisatie waarborgen. v. d. V.

CONJUNCTUURVOORLICHTING.

Tengevolge van de sterke ontwikkeling van de techniek, waardoor de productie in de bestaande industriële en agrarische voortbrengingstakken dikwijls verveelvoudigd, en de productie op nieuwe gebieden ter hand genomen werd, heeft de economische organisatie in de verschillende aan den vooruitgang deelnemende landen, een volkomen nieuw aspect verkregen, hetwelk zich vooral door zijn meerdere ingewikkeldheid en onderlinge afhankelijkheid kenmerkt. Parallel met de ontwikkeling in de productie verliep die in het verkeerswezen. Door de grootere snelheid en de sterk uitgebreide invloedssfeer werden nieuwe gebieden bestreken en voor exploitatie geopend. De groote vlucht, welke voortbrenging en verkeer namen, vereischte een zich daarbij aanpassend geld- en credietwezen. Voortbrenging, verkeer en geldwezen beïnvloedden elkander bovendien nog over en weer, zoodat de diverse wisselwerkingen het geheel steeds ingewikkelder en onoverzichtelijker maakten.

Om onder deze omstandigheden tot een betrouwbare conjunctuurdiagnose te geraken, diende men over een juist beeld van den toestand in de verschillende productie-stadia en productie-gebieden te beschikken. Bovendien moest met een mogelijken causalen samenhang en weging der betreffende gegevens rekening worden gehouden. Was men reeds in de vorige eeuw overgegaan tot een meer systematische verzameling der talrijke conjunctuurgegevens, hetgeen voornamelijk door de statistische regeeringsbureaux geschiedde, het ordenen en bewust met elkander in verband brengen en interpreteren hiervan dateert voornamelijk uit de na-oorlogsjaren, waarbij bovendien een aantal particuliere conjunctuur-instituten dit werk als een belangrijk deel van hun taak gingen opnemen.

Met de toenemende samengesteldheid der economische structuur, werd eveneens de conjunctuurdiagnose, welke vroeger, indien zij in den een of anderen vorm reeds beoefend werd, nog van zeer eenvoudige methodes gebruik maakte, omvangrijker en ingewikkelder. Het zou onder de huidige omstandigheden riskant zijn om uit de statistische reeksen zonder meer een conclusie te trekken omtrent de economische situatie in het betreffende land. Daarom ontwikkelde zich een systeem van conjunctuurbarometers, dat in de verschillende landen, afgezien van de typische nationale economische situatie, dikwijls ook wat betreft het systeem van samenstelling, meer of minder van elkaar afweek.

De rangschikking der gegevens en de wijze van interpretatie mag onderling wel afwijken, het gebruikte materiaal is grootendeels van denzelfden aard. Van belang zijn daarbij allereerst de gegevens over de productie in verschillende bedrijfstakken. Deze representeeren de mate van economische bedrijvigheid in het betreffende land.

Naast de productie geeft ook de werkloosheid een zeker totaalbeeld van de situatie. De werkloosheidsgegevens kunnen bovendien, evenals de cijfers betreffende de productie, naar bedrijfstakken gesplitst worden. Tenslotte kan ook de invoer van voor de industrie benodigde grondstoffen een aanwijzing geven van den toestand in de voortbrenging.

Geven de hierboven genoemde cijfergroepen een overzicht over de totale productie, men zal, wil men de oorzaken van een wijziging in de voortbrenging onderzoeken, de vraag der afzetgebieden moeten nagaan. Hiervoor dienen de cijfers over den binnen- en buitenlandschen handel. De toestand op de binnenlandsche markt wordt het best weergegeven door omzetcijfers, welke als gevolg van de omzetbelastingen, voor den kleinhandel bekend zijn. Van beteekenis is hier ook een eventueele splitsing naar de verschillende bedrijfstakken. Het opnemingsvermogen van de buitenlandsche afzetgebieden vindt zijn besten index

in de gegevens over den export. Een eveneens veel gebruikt gegeven is dat betreffende het goederenverkeer te land en ter zee.

Naast deze, de z.g. goederenzijde van de conjunctuurgegevens, wordt van een andere groep gegevens gebruik gemaakt, welke men dan in het algemeen als de geldzijde kan beschouwen. Deze beide hoofdgroepen vullen elkander over en weer aan en kunnen ook als controle op elkaar gebruikt worden. Van deze groep noemen wij allereerst de prijzen. Ook vanuit het oogpunt der rentabiliteit is de prijsontwikkeling van groote beteekenis. De meeste conjunctuurbarometers geven indexcijfers van groothandelsprijzen en van kosten van levensonderhoud, welke soms ook nog in onderverdelingen gepubliceerd worden. Indexcijfers van obligatiekoersen dienen voor het volgen der beweging van de kapitaalrente. Daarnaast worden gegevens over de ontwikkeling van de geldrente gebruikt. Vergelijking der bewegingen van geld- en kapitaalrente en de grootte der spanningen tusschen deze rentetypes kan een nuttige index zijn voor de mate van vertrouwen in de bestaande verhoudingen en in de toekomstige ontwikkeling. Een veel gebruikte groep van de geldzijde bestaat uit de gegevens omtrent de emissie-bedrijvigheid, welke veelal onderverdeeld worden in obligatie-, aandelen- en binnen- en buitenlandse leeningen. Indexcijfers van verschillende aandeelengroepen kunnen dikwijls nuttige aanwijzingen geven, terwijl sommige conjunctuurbarometers ook het aantal faillissementen weergeven. Tenslotte noemen wij nog de gegevens betreffende circulatie- en particuliere banken, welke in vele conjunctuurbarometers opgenomen worden.

* * *

Het is in de voorgaande beschouwing over het benodigde materiaal wel gebleken, dat de samenstelling van conjunctuurbarometers afhankelijk is van het eventueel beschikbaar zijn der gegevens. Indien deze niet homogeen zijn samengesteld of in niet voldoende mate aanwezig zijn, zal ook van een juiste conjunctuurvoorlichting niet veel kunnen komen. Het basismateriaal wordt nu allereerst gevonden in de publicaties der statistische bureaux in de verschillende landen. Daar het veelal van groot belang is, vergelijkingen te trekken tusschen de conjunctuur in de diverse landen, heeft het veel nut, het materiaal op overzichtelijke wijze en reeds bewerkt en gerangschikt te vinden. De meeste conjunctuur-instituten geven daarom, naast een overzicht van de nationale conjunctuur, dikwijls ook kortere barometer-systemen of enkele gerangschikte conjunctuurgegevens van economisch belangrijke landen. Het „Institut für Konjunkturforschung” te Berlijn heeft dit stelsel verdoorgevoerd en levert zodoende een schat van materiaal. Van het grootste belang zijn echter de publicaties van den Volkenbond, waarin de belangrijkste gegevens van haast alle landen in overzichtelijke statistieken worden weergegeven. Het meest gebruikte, het „Bulletin Mensuel de Statistique” heeft naast speciale van tijd tot tijd verschijnende gegevens, de volgende hoofdgroepen:

1. *productie*: algemeene indices, productie- en consumptiemiddelen, machines, textiel, petroleum, steenkool, bruinkool, ijzer, staal, koper, zink,
2. *verkeer*: spoorweg- en scheepvaartverkeer,
3. *handel*: invoer en uitvoer,
4. *prijzen*: groothandelsprijzen, kosten van levensonderhoud, koersen van aandelen,
5. *financiële gegevens*: wisselkoersen, disconto, goudvoorraad, biljetten-circulatie, deposito's bij particuliere banken, spaarbanken, emissies,
6. *arbeid*: werkloosheid.

Belangrijke gegevens, verband houdende met de internationale betalingsbalans, verstrekt de Volkenbond verder in zijn jaarlijksche publicatie „Balances of Payments”, gedetailleerde samenvattingen van handelsstatistieken in de „International Trade Statis-

tics”. Algemeene jaarlijksche conjunctuurgegevens bevat verder het „Statistical Yearbook of the League of Nations”. Het meest omvangrijke internationale materiaal is misschien wel te vinden in het internationale gedeelte van het „Statistisches Jahrbuch für das Deutsche Reich”. Op het gebied van den Landbouw is de jaarlijksche publicatie van het Internationale Landbouw Instituut te Rome, het „International Yearbook of Agriculture Statistics” van de grootste beteekenis, terwijl de publicatie „Monthly Crop Report and Agricultural Statistics” waardevolle maandelijksche gegevens bevat. Er zijn nog een aantal, vooral via den Volkenbond uitgegeven statistieken, betreffende arbeidstoestanden, prijzen, enz., maar het zou ons te ver voeren nu hierop nader in te gaan.

De „Harvard Committee of Economic Research”, welke van een vereenvoudigd barometersysteem gebruik maakt, heeft dit dan ook pas na experimenteeren met een groot aantal conjunctuurgegevens verkregen. Men ging, na ruwe selectie van het geheele beschikbare materiaal, tenslotte van een 50-tal cijferreeksen uit, waarvan na nauwkeurig onderzoek en correctie op bepaalde bekende invloeden ruim de helft uitgeschakeld kon worden, omdat de door hen aangegeven tendens reeds in andere reeksen tot uiting kwam, of omdat zij wegens andere redenen niet goed bruikbaar waren. Bij de resterende gegevens bleek een zekere gelijkheid in de lengte der conjuncturele golfbeweging te bestaan, doch met dit verschil, dat de hoogste en laagste punten in de verschillende reeksen niet gelijk vielen. Zodoende gingen men, alweer op empirischen grondslag, over tot ondergroepering, in dien zin, dat reeksen, waarvan de golfbewegingen samen vielen, in dezelfde groep ondergebracht werden. Men verkreeg daardoor een 5-tal groepen, waarvan er drie een duidelijk waarneembare opeenvolging in de golfbeweging vertoonden. Deze groepen, gerepresenteerd door de z.g. A-, B- en C-curve waren:

A-curve: bank-debits te New-York, koersen van industriële aandelen (*speculation*).

B-curve: bank-debits buiten New-York, groothandelsprijzen (*business*).

C-curve: disconto voor goederenwissels (*money*).

Uit ervaring was gebleken, dat de A-curve tijdens de hausse het eerst een daling vertoonde, welke na eenigen tijd resp. door de B- en de C-curve gevolgd werd. Aan het einde der depressie voltrok de stijging der krommen zich in dezelfde volgorde. Men zou dus met behulp van dezen Harvard-index zelfs tot een zekere conjunctuur-prognose in staat zijn. De golfbeweging uitte zich in de crises der jaren 1903, 1907, 1910 en 1913 zeer duidelijk, maar faalde, ondanks een wijziging in de berekeningsmethode, in de naoorlogsjaren. Het Harvard-instituut schijnt dan zijn methode ook in dien zin te wijzigen, dat het zijn barometersysteem, hetwelk door zijn kunstmatige samenstelling veel critiek uitlokte, slechts gebruikt als onderdeel van een omvangrijker stelsel, waar het wellicht met eenige restrictie als betrouwbaarder indicator dienst kan doen.

Het andere uiterste, wat betreft de samenstelling van conjunctuurbarometers, wordt ingenomen door het „Institut für Konjunkturforschung” te Berlijn. „Nur ein den ganzen wirtschaftlichen Organismus in vielseitiger Weise durchleuchtendes System von Barometern ermöglicht es uns, die Wirtschaftslage auszudeuten,” zegt de bekende leider van dit instituut, Prof. Wagemann in zijn „Einführung in die Konjunkturlehre”. Uitgaande van deze veronderstelling komt Wagemann tot een 3-tal hoofdbarometersystemen, nl. de Produktions-, Ertrags- en Absatzbarometer. Deze hoofdgroepen, onderverdeeld in een aantal ondergroepen worden in groote trekken, — hoewel door bijzondere omstandigheden met het oog op het feit, dat er organische wijzigingen in de struc-

tuur plaats kunnen hebben, dikwijls veranderd — ook in de belangrijkste publicatie van het instituut het „Vierteljahrsheft für Konjunkturforschung”, gevolgd. Het uitgangspunt, waarop de interpretatie gebouwd wordt, bestaat uit de volgende systemen:

1. *productie-barometer*: binnengekomen orders, invoer van grondstoffen, productie-gegevens, bedrijvigheid,

2. *vergelijking der bedrijvigheidsindices in de productie-middelen- en consumptie-middelen-industrie*,

3. *de beweging der voorraden*,

4. *de buitenlandse handel als aanwijzing voor den toestand op de binnenlandsche markt*,

5. *vergelijking der credieten op langen termijn met de binnengekomen orders en de bedrijvigheid*,

6. *crediet-barometer*: a. circulatiebank-credieten, wisseltrekkingen; b. debiteuren, deposito's; c. emissies van aandelen tegenover die van obligaties,

7. *Harvard-barometer*: prijsbeweging op de effecten-, goederen- en geldmarkt,

8. *prijzen-barometer*: a. prijzen van sterk reagerende goederen, van industriële grondstoffen en halffabrikaten; b. groothandelsprijzen van fabrieken en kleinhandelsprijzen.

Daarnaast wordt nog in den vorm van conjunctuurstaten een zeer groot aantal gedifferentieerde gegevens gepubliceerd, welke weer tot andere groepeerings aanleiding kunnen geven.

Het ligt niet in onze bedoeling een overzicht van alle bestaande conjunctuur-instituten te geven, doch wij zullen de werkwijze van eenige der belangrijkste nagaan.

Het „*Österreichische Institut für Konjunkturforschung*” geeft in zijn conjunctuurstaten een uitgebreid aantal gegevens, behoorende tot de volgende groepen: geldmarkt, circulatiebank, kapitaalmarkt, prijzen, omzetten, productie, arbeid, spoorwegen, buitenlandse handel. Vele dezer zijn sterk onderverdeeld, zoodat, al naar de omstandigheden en de ontwikkeling, verschillende combinaties gemaakt kunnen worden.

De gegevens van het „*Institut des Sciences Economiques*” te Leuven zijn gebaseerd op twee hoofdgroepen „*Finances*” en „*Mouvement des Affaires*”, resp. onderverdeeld in gegevens betreffende de circulatiebank, emissies, geld- en kapitaalmarkt, fiscale opbrengsten, en in productie, beursgegevens, groot- en kleinhandelsprijzen, spoorwegen, havenverkeer, bedrijvigheid, clearing, postchequedienst, faillissementen en buitenlandse handel. Deze gegevens en groepen worden dan meestal voor de slotconclusie op de volgende wijze gecombineerd:

1. *markten*: speculatie, prijzen, geld, Harvard-barometer,

2. *kapitaalmarkt*,

3. *vergelijking nationale inkomen met o.a. kosten van levensonderhoud*,

4. *industriële productie*: vergelijking der verschillende productietakken,

5. *werkloosheid*,

6. *verkeer*,

7. *buitenlandsche handel*.

De „*London School of Economics*” geeft in samenwerking met de „*Harvard Economic Society*” de „*London & Cambridge Economic Service*” uit, welke een uitgebreid barometer-systeem over Engeland bevat. Naast een gedetailleerde drie-maandelijkse productie-statistiek worden de volgende hoofdgroepen gebruikt:

1. *financiële barometer*: koersen en rendementen van aandelen en obligaties, emissies, clearing, bankgegevens en geldrente,

2. *prijzen en loonen*: gedifferentieerde indexcijfers

van prijzen en kosten van levensonderhoud en gemiddelde weekloonen,

3. *buitenlandsche handel en voortbrenging*: gegevens over in- en uitvoer en voortbrenging van steenkool, ijzer en staal en cijfers over den scheepsbouw,

4. *verkeer*: spoorweg- en scheepvaartverkeer,

5. *werkloosheid*: een naar bedrijfsgroepen gedifferentieerde werkloosheidsstatistiek.

Vermelding verdient vooral, dat de voornaamste gegevens, onmiddellijk naast de conjunctuurstaten in grafiek gebracht zijn, hetgeen het geheel veel meer overzichtelijk maakt. De interpretatie geschiedt voornamelijk aan de hand van bovengenoemde groepen, waarbij dikwijls echter bepaalde gebieden aan een diepergaande beschouwing worden onderworpen.

Een bewuste interpretatie van de conjunctuurgegevens in Nederland wordt toegepast door het „*Centraal Bureau voor de Statistiek*” en het „*Nederlandsch Economisch Instituut*”, resp. in „*De Nederlandsche Conjunctuur*” en in het „*Economisch-Statistisch Kwartaalbericht*”. De eerste instelling geeft, in „*De Nederlandsche Conjunctuur*” een kort drie-maandelijks conjunctuur-overzicht. Naast een publicatie van de geordende gegevens, voorkomende in het „*Maandschrift van het Centraal Bureau voor de Statistiek*”, bevattende de hoofdgroepen: voortbrenging en verbruik, handel en verkeer, prijzen en kosten van levensonderhoud, financieuzen en arbeidstoestanden, wordt in den vorm van grafische voorstellingen een geselecteerde conjunctuur-barometer gegeven, welke heel goed voldoet. Deze barometer bevat een 14-tal lijnen behoorende tot de volgende 4 hoofdgroepen:

1. *effectenmarkt*: koersen van aandelen, beursbelasting,

2. *bedrijvigheid*: aanbestedingen voor fabrieksbouw, invoer van machines, invoer van grondstoffen voor de productiemiddelen- en de consumptiemiddelen-industrie, arbeidsbeurzen, giro-omzet bij De Nederlandsche Bank, invoer, uitvoer,

3. *geldmarkt*: prolongatie-rente, emissies van Nederlandsche aandelen,

4. *prijzen en loonen*: indexcijfers van groothandelsprijzen, uurloonindex.

Vroeger werd bovendien gebruik gemaakt van een aan de Harvard identiek barometersysteem.

Het stelsel van het „*Nederlandsch Economisch Instituut*” wijkt iets van dat van het „*Centraal Bureau voor de Statistiek*” af. Aan de interpretatie van de beschikbare gegevens wordt zeer veel aandacht geschonken, niet alleen wat de belangrijkste gebieden van de internationale conjunctuur betreft, doch vooral aan de conjunctuur in Nederland worden in het „*Economisch-Statistisch Kwartaalbericht*” vrij uitvoerige beschouwingen gewijd. De beschouwingen betreffende Nederland worden voornamelijk gewijd aan de groepen industriële bedrijvigheid, handelsbeweging, scheepvaart en eenige monetaire indices. Deze laatste worden ook in grafiek gebracht en bevatten de omloopssnelheid bij den girodienst, de koersen van industriële aandelen, en het particulier disconto. De conjunctuurstaat, gevormd uit selectie der beschikbare gegevens, bestaat uit de groepen: productie, werkloosheid, in- en uitvoer, geld- en kapitaalmarkt, prijzen, verkeer en het aantal faillissementen.

Het werk der meeste conjunctuur-instituten beperkt zich niet tot het bewerken en interpreteren der gegevens, doch beslaat ook nog andere gebieden, zoodat het doen van onderzoekingen naar speciale onderwerpen, verband houdende met de conjunctuur. Dit gebied zullen wij hier echter laten rusten.

F. WEINREB.

AAANTEKENINGEN.**OVERZICHT VAN BANKBERICHTEN IN BINNEN- EN BUITENLAND.**

In aansluiting op ons artikel „Periodieke bankberichten en hun waarde voor het conjunctuuronderzoek” elders in dit nummer, laten wij onderstaand een opsomming volgen van eenige belangrijke bankberichten. Niet-vermelding van een of andere publicatie beteekent geenszins, dat haar waarde gering is; en nog minder beteekent een niet-vermelding een opzettelijke kleineering der betreffende bankberichten. Ook beteekent opsomming van slechts één publicatie eener instelling niet, dat de schrijver niet bekend is met het feit, dat zij ook andere publicaties, b.v. naast een maandbericht, een wekrapport of een dagelijksch verslag aan haar clientèle verstrekt.

Nederland.

Amsterdamsche Bank. Kwartaaloverzicht in Duitsch, Fransch en Engelsch, met een door een of ander specialiteit geschreven „hoofdartikel” en uitvoerig economisch overzicht, waarin ook beursverslag en overzicht over wisselmarkt opgenomen is.

Nederlandsche Handel Maatschappij. „Kwartaalbericht”. Economisch overzicht, eenige korte speciaal-artikelen. Kapitaalmarkt.

Rotterdamsche Bankvereniging. Maandbericht in de drie talen, bevattende als „hoofdartikel” de studie van een belangrijk en actueel onderwerp, een economisch overzicht, waarin ook Nederlandsch-Indië en de koloniale producten in het kort worden behandeld; beursoverzicht; overzicht over de wisselmarkt. Statistische tabellen.

Bank voor Handel en Scheepvaart, N.V., Rotterdam. Grafische voorstellingen in kleurendruk betreffende de Amsterdamsche Beurs. (12 aandelen-groepen), zes effectenbeurzen, goederenprijzen en vrachten.

Engeland.

Bank of England. „Statistical Summary”. Uitvoerige en gedeeltelijk alleen in deze sinds betrekkelijk korten tijd verschijnende maandschrift opgenomen statistische gegevens. Voor de beoordeeling der Engelsche conjunctuur onmisbaar.

Barclays Bank. „Monthly Review”. Overzicht over den buitenlandschen handel, een „speciaal artikel” en korte notities over belangrijke economische feiten en gebeurtenissen. Overzichten over de geldmarkt, de beurs en de wisselmarkt. Statistisch aanhangsel.

Barclays Bank (Dominions, Colonial and Overseas). „Monthly Trade Cables and Reports from Branches.” De naam der publicatie karakteriseert goed haar inhoud. Op andere manier moeilijk te verkrijgen gegevens zijn in dit maandschrift verzameld.

Lloyds Bank. „Monthly Review”. Publicatie met artikelen van vaklieden op speciale gebieden. Overzichtjes over de geld- en wisselmarkt en over de beurs, den buitenlandschen handel en „Home Reports” over tal van industrieën en industriële centra. „Overseas Reports”, geschreven door bevriende instellingen. Statistisch aanhangsel.

Midland Bank. „Monthly Review”. Een of twee hoofdartikelen, voorts „Reports from business centres” over de situatie der voor de betreffende plaatsen meest belangrijke industrieën.

Westminster Bank. „Review”. Hoofdartikel, overzicht over den buitenlandschen handel, idem over de beurs, en over „Home industries” en „Miscellaneous reports from our branches”. „Foreign News” en statistisch aanhangsel.

The Anglo-South American Bank, Ltd. „Cabled Reports Circular”. Samenstelling van telegrafische en per post ontvangen berichten uit Latijnsch-Amerika en uit Groot-Brittannië. Groothandelsprijzen.

Bank of London & South America, Ltd. „Monthly Review of Business and Trade Conditions in South America and Portugal”. Inhoud komt overeen met de benaming der publicatie.

Samuel Montagu & Co., London. „Weekly Review of Foreign Exchanges”. Overzicht over het verloop der wisselkoersen op tal van landen met zeer bruikbare vermelding der meest belangrijke economische en financiële feiten ontleend aan de dagbladen en de vakpers.

Duitschland.

Berliner Handels-Gesellschaft. „Wirtschaftliche Nachrichten”. Wekelijksche, steeds één onderwerp in het kort behandelende publicatie, en beknopt beursverslag.

Deutsche Bank und Disconto-Gesellschaft. „Wirtschaftliche Mitteilungen”. Uitvoerig maandoverzicht over de

economische situatie. „Nachrichten aus der deutschen Wirtschaft”, „Auslandsnachrichten”. Overzicht over kapitaalveranderingen, balansen enz. van Deutsche ondernemingen. Goederenprijzen. Bijvoegsel: „Währungsübersichten”.

Commerz- und Privat-Bank. „Wirtschaftsbericht”. Verzameling van tal van berichten en notities uit het „Geld- und Finanzwesen”, de „deutsche Industrie- und Marktlage”, „Ausland-Rundschau”, „Devisentabellen”.

Dresdner Bank. „Statistische Uebersichten”. Overzicht over de goederenmarkten en zeer uitgebreide statistische gegevens over productie, afzet en voorraden alsmede prijzen der goederen. Wisselkoersen.

Dresdner Bank (Deutsche Orientbank). Türkische Wirtschaftsberichte.

Deutsch-Südamerikanische Bank. „Monatsberichte”.

Reichs-Kredit-Gesellschaft. Halfjaarlijksche publicatie betreffende den economischen toestand. Voorts statistische overzichten over de ter beurze van Berlijn genoteerde aandelen, obligaties, enz.

Frankrijk.

Banque Nationale Française du Commerce Extérieur. „Bulletin Mensuel d'études et d'informations économiques”. Bevat een aantal artikelen gewijd aan speciale onderwerpen. Overzicht over de deviezenbepalingen in verschillende landen. Korte overzichten over de situatie in het buitenland en in de koloniën. Bemiddeling van vertegenwoordigers, mededeelingen over afzetmogelijkheden, jaarbeurzen. Statistisch aanhangsel.

Banque National pour le Commerce et l'Industrie. „Bulletin d'Information Economique”, Maandschrift, bevattende een hoofdartikel en gegevens omtrent de economische bedrijvigheid en financiële mededeelingen.

Banque Française et Italienne pour l'Amerique du Sud. Korte maandelijksche artikelen en mededeelingen betreffende Zuid-Amerikaansche landen.

België.

Banque Nationale de Belgique. „Bulletin d'Information et de Documentation” (Halfmaandelijksch). „Hoofdartikel” geschreven door een of andere bekende geleerde. Artikelen over binnen- en buitenlandsche vraagstukken. Beursoverzicht. Uitvoerig statistisch gedeelte.

Banque de la Société Générale de Belgique. Overzichten over belangrijke onderwerpen. Ook: Tekst van wetten en Koninklijke Besluiten). Beursoverzicht. Overzicht der buitenlandsche beurzen. „Informations financières” (Binnen- en buitenland).

Société Belge de Banque. „Bulletin Mensuel”. Economische en financiële artikelen. „Chronique industrielle et commerciale”. Informations. Indices économique belges.

Banque de Bruxelles. „Bulletin Hebdomadaire”. Beknopt hoofdartikel en overzicht over de Brusselsche, de Antwerpensche en sommige buitenlandsche beurzen.

Zwitserland.

Schweizerische Nationalbank. „Monatsbericht”. Uitvoerige statistische overzichten.

Schweizerische Bankgesellschaft. „Bericht”. Hoofdartikel en „Finanzielle Notizen”. — Voorts een brochure „Das Wirtschaftsjahr...”

Schweizerischer Bankverein. „Bericht”. Hoofdartikel. Uitvoerige samenstellingen omtrent economische en financiële feiten in Zwitserland en in het buitenland. „Finanzielle Mitteilungen”. (Emissies, Begrotingen, Jaarverslagen). Diverse mededeelingen.

Schweizerische Kreditanstalt. „Monats-Bulletin”. Hoofdartikel en „Finanzielle Rundschau”. (Gegevens omtrent Zwitserland en het buitenland). Beursverslag en „Effektenkursblatt”.

Italië.

Banca Commerciale Italiana. „Rassegna Trimestrale”. Zeer omvangrijke, een „Parte Redazionale” en een „Parte Statistica” omvattende publicatie. In het laatstgenoemde gedeelte behalve overzichten over geldmarkt en beurs, ook een economisch overzicht „La congiuntura”. Overzicht over de staatsfinanciën.

Spanje.

S. A. Arnus-Gari. „Revista Financiera”. Hoofdartikel. Mededeelingen uit het buitenland. Berichten over maatschappijen. Beursoverzicht en -koersen.

Portugal.

Banque de Portugal. „Bulletin”. (In het Fransch). Zeer uitgebreid halfjaarlijksch overzicht, met speciale artikelen en zeer veel statistische gegevens.

Oostenrijk.

Oesterreichische Nationalbank. „Mitteilungen des Direk-

toriums". Statistische gegevens over de financieele en economische situatie. Gegevens betreffende de valuta's van binnen- en buitenland alsmede de Oostenrijksche geld- en kapitaalmarkt.

Tsjecho-Slowakije.

Cechoslovakische Nationalbank. „Bulletin". Drietalig (Fransch, Duitsch en Engelsch) maandoverzicht. Economische toestand. Verslag der Bank over haar werkzaamheden. Geld- en kapitaalmarkt. Gegevens betreffende productie, handel, verkeer. Statistische gegevens uit het buitenland. Ook speciale artikelen.

Hongarije.

Geldinstituts-Zentrale. „Wirtschafts-Bericht". Overzicht over de algemeene situatie. Werkzaamheden der aangesloten instellingen. Berichten over landbouw, handelspolitiek en buitenlandschen handel. Industrie. Geldmarkten beurs. Indexcijfers.

Polen.

Bank Polski. „Bulletin". Economisch overzicht. Statistieken van de geldmarkt, staatsfinanciën, productie, buitenlandsche handel, diversen. Bijvoegsel: Statistisch overzicht der economische situatie.

Bank Gospodarstwa Krajowego. „Monthly Review". Hoofdartikel. Economisch overzicht, waarin verwerkt geldmarkt, wisselmarkt, fondsenmarkt, berichten over landbouw, mijnbouw, industrie, handel. Statistisch aanhangsel.

Denemarken.

Den Danske Landmandsbank. „Die wirtschaftliche Lage in Dänemark". Maandbericht met overzichten omtrent landbouw, industrie, buitenlandschen handel, fondsen- en wisselmarkt. Prijzen en financieele gegevens.

Noorwegen.

Bank- og Sparebankinspeksjonen. „Manedsstatistick over de norske private aktiebanker og sparebanker. Van de Bank- en Spaarbankinspectie uitgewerkt statistisch overzicht omtrent den toestand dezer banken.

Norwegian Joint Stock Banks. „Monthly Financial Report issued by Bankenes Felleskontor for Statistikk (Norwegian Bankers' Bureau of Statistics and Information). Wordt gemeenschappelijk door acht banken gepubliceerd en bevat gegevens betreffende de circulatiebank, de overige banken, staatsfinanciën, koersen, deviezenstatistiek, enz.

Zweden.

Skandinaviska Kreditaktiebolaget. „Quarterly Report". Bevat eenige aan speciale onderwerpen gewijde artikelen, en een economisch kwartaaloverzicht.

Svenska Handelsbanken. „Index". (Engelsch). Maandoverzicht met een uitvoerig hoofdartikel en statistische gegevens.

A.B. Göteborgs Bank. Economisch overzicht in brievenvorm. (In het Duitsch).

Finland.

A.B. Nordiska Foreningsbanken. „Unitas". Quarterly Review. Economisch hoofdartikel. Economisch Kwartaaloverzicht. Statistische gegevens.

Estland.

Bank of Estonia. „Monthly Report on economic and banking conditions". Algemeen economisch overzicht. Bankcijfers. Cijfers der circulatiebank. Buitenlandsche handel. Indexcijfers. Officieele stukken. Halfjaarlijksch statistisch bijvoegsel.

Rusland.

Moscow Narodny Bank, Ltd., London. „Monthly Review". Reeks van kleine artikelen, de economische ontwikkeling van Sowjet-Rusland, den buitenlandschen handel, speciale bedrijfstakken enz. behandelende opstellen. Beknopt statistisch aanhangsel.

Zuid-Slawië.

Banque Nationale du Royaume de Yougoslavie. „Bulletin Trimestriel" (Fransch en Engelsch). Economisch overzicht, werkzaamheden der Nationale Bank, geldmarkt en beurs, banken, staatsfinanciën, landbouw, industrie, buitenlandsche handel, prijzen; voorts omvangrijk statistisch gedeelte. — Afzonderlijk wordt maandelijks een tabel met gegevens betreffende de economische ontwikkeling gepubliceerd.

Griekenland.

Banque d'Athènes. „Bulletin Economique et Financier". (Kwartaalbericht). Tabellarisch overzicht over den economischen toestand in dé Balkanlanden. Uitvoerig artikel over de situatie in Griekenland. Officieele gegevens. Voorts eenige speciale artikelen en een uitgebreide „Partie commerciale" (gegevens vooral over den handel in de voornaamste producten van het land).

Bulgarije.

Banque Nationale de Bulgarie. „Bulletin Mensuel". Voornamelijk statistische gegevens betreffende de openbare en particuliere financiën.

Turkije.

Banque Ottomane. „Circulaire Mensuelle". Gegevens over de financieele en economische situatie in Turkije. Buitenlandsche handel. Wisselmarkt. Berichten over Turksche ondernemingen. „Marchés agricoles et Commerciaux" gebaseerd op de berichten der bijkantoren. Korte berichten over andere landen. (Balkan). (Zie voorts onder Duitschland, Dresdner Bank).

Vereenigde Staten.

Federal Reserve Board. „Federal Reserve Bulletin". Omvangrijke maandpublicatie met eenige speciale artikelen en beschouwingen over de afgelopen maand. „National summary of business conditions" (conjunctuur-overzicht). Financieele, industriele en commercieele statistieken. Financieele statistieken betrekking hebbende op vreemde landen. Mededeelingen van de juristische afdeling. Federal Reserve statistics by districts.

Federal Reserve Bank, New York. „Monthly Review of Credit and Business Conditions". Overzicht over de geldmarkt, wisselmarkt, goubeweging, fondsenmarkt. Werkloosheid. „Index of Business Activity", buitenlandsche handel, enz.

New York Stock Exchange. „Bulletin". Uitgebreid statistisch overzicht over alle op de beurs betrekking hebbende feiten (koersverloop, beurswaarde, beleeningen, rentevoet, enz.).

American Acceptance Council. „Acceptance Bulletin". Maandschrift. Eenige speciale artikelen. Gegevens over beleeningen en het acceptbedrijf, financieele statistieken. Ook goud-in- en uitvoer.

The Chase National Bank. „The Chase Bulletin". Op ongeregelde tijdstippen verschijnende, telkens aan een bepaald onderwerp gewijde, grondige studies in brochurevorm van de hand van den economist dezer instelling, Dr. Benjamin M. Anderson.

Guaranty Trust Company of New York. „The Guaranty Survey". Maandschrift. Aantal beknopte artikelen over economische en financieele onderwerpen. Overzicht over de buitenlandsche conjunctuur. „Index of business activity". Indexcijfers.

The National City Bank of New York. „Economic Conditions. Governmental Finance. U.S. Securities". Uitgebreid economisch overzicht, waarin behalve de gewone economische en financieele data ook speciale vraagstukken worden behandeld. Samenvattend oordeel over de economische situatie.

The New York Trust Company. „The Index". Maandschrift. Eenige speciale artikelen, soms van internationale strekking. Stat. gegevens ter beoordeeling der conjunctuur.

Central United National Bank of Cleveland. „The Outline of Business". „A graphic presentation of current conditions in commerce and industry from information gathered by the U.S. Government." Reeks van korte, aan het bedrijfsleven gewijde artikelen met veel grafische voorstellingen.

Canada.

The Canadian Bank of Commerce. „The Monthly Commercial Letter". Eenige statistische gegevens. Conjunctuurverloop. Speciale artikelen. Prijzen.

Mexico.

Banco Nacional de Mexico. S.A. „Examen de la Situacion Economica de Mexico". Algemeen economisch overzicht met gegevens betreffende de financieele situatie, prijzen, geld- en bankwezen, productie, buitenlandsche handel, enz.

Argentinië.

Banco de la Nacion Argentina. „Economic Review". Kwartaaloverzicht. Uitgebreid verslag over de geld- en wisselmarkt en de activiteit des Banco de la Nacion Argentina. Speciale artikelen, gewijd aan productie enz. — Vraagstukken. Statistische gegevens.

Ernesto Tornquist & Co. Ltda. „Business Conditions in Argentina." Tal van korte gegevens over de economische en financieele situatie van het land.

De veelheid van vorm en inhoud dezer periodieke bankberichten, waarover wij in ons artikel schreven, zal nu wel duidelijk gebleken zijn; ook de rijkdom aan gegevens, die zij bevatten. En daarom zullen zij ook voor het conjunctuuronderzoek een nuttige bron zijn en blijven, overeenkomstig het woord van den dichter:

„Wer vieles bringt, wird Manchem etwas bringen".

Dr. WILHELM MAUTNER.

WISSELKOERSEN.
KOERSEN IN NEDERLAND.

Data	New York*)	Londen *)	Berlijn *)	Parijs *)	Brussel *)	Batavia 1)
19 Febr. 1935	1.47 1/4	7.19 3/8	59.34	9.75 1/2	34.51 1/2	100 3/8
20 " 1935	1.47 9/10	7.22 1/8	59.34	9.76	34.52	100 3/8
21 " 1935	1.47 7/10	7.20 3/8	59.37	9.76 1/2	34.53 1/2	100 3/8
22 " 1935	1.47 1/2	7.18 1/8	59.39	9.76 1/2	34.54 1/2	100 3/8
23 " 1935	1.47 9/10	7.16 1/2	59.38	9.76 1/2	34.54 1/2	100 3/8
25 " 1935	1.47 1/2	7.17 1/2	59.37	9.76 3/8	34.58	100 3/8
Laagste d.w.1)	1.47 1/8	7.16 1/2	59.30	9.75 1/2	34.47 1/2	100
Hoogste d.w.1)	1.47 7/8	7.22 1/8	59.42 1/2	9.76 3/4	34.58	100 1/2
Muntpariteit	2.4878	12.1071	59.263	9.747	34.592	100

Data	Zwitserland *)	Weenen *)	Praag 1)	Boekarest 1)	Milana **)	Madrid 1)
19 Febr. 1935	47.88 1/2	—	6.19	1.48	12.54	20.23
20 " 1935	47.89 1/2	—	6.19	1.48	12.53	20.24
21 " 1935	47.90	—	6.19	1.48	12.51	20.23
22 " 1935	47.91 1/2	—	6.18	1.48	12.52 1/2	20.23
23 " 1935	47.91 1/2	—	6.19	1.48	—	—
25 " 1935	47.92	—	6.18	1.48	12.55	20.24
Laagste d.w.1)	47.85	—	6.16	1.45	12.45	20.10
Hoogste d.w.1)	47.92 1/2	28.—	6.21	1.50	12.57 1/2	20.30
Muntpariteit	48.003	35.007	7.371	1.488	13.094	48.52

Data	Stockholm *)	Kopenhagen *)	Oslo *)	Hel-sing-fors 1)	Buenos-Aires 1)	Montreat 1)
19 Febr. 1935	37.12 1/2	32.15	36.17 1/2	3.18	38	1.47 1/2
20 " 1935	37.17 1/2	32.20	36.22 1/2	3.18	38	1.47 1/2
21 " 1935	37.15	32.17 1/2	36.22 1/2	3.18	38	1.47 1/2
22 " 1935	37.15	32.07 1/2	36.10	3.18	38	1.47 1/2
23 " 1935	36.95	32.—	36.02 1/2	3.17	38	1.47 1/2
25 " 1935	37.02 1/2	32.07 1/2	36.05	3.17	38	1.47 1/2
Laagste d.w.1)	36.70	31.75	35.75	3.14	37 1/2	1.46 1/2
Hoogste d.w.1)	37.45	32.45	36.50	3.20	38 1/2	1.48
Muntpariteit	66.671	66.671	66.671	6.266	95 1/2	2.4878

*) Noteering te Amsterdam. **) Not. te Rotterdam. 1) Part. opgave. In 't ste of 2de No. van iedere maand komt een overzicht voor van een aantal niet wekelijks opgenomen wisselkoersen.

KOERSEN TE NEW YORK. (Cable).

Data	Londen (\$ per £)	Parijs (\$ p. 100 fr.)	Berlijn (\$ p. 100 Mk.)	Amsterdam (\$ p. 100 gid.)
19 Febr. 1935	4,88 3/4	6,61 1/8	40,26	67,82
20 " 1935	4,88 3/4	6,62 1/8	40,30	67,85
21 " 1935	4,87 3/8	6,61 1/8	40,27	67,80
22 " 1935	—	—	—	—
23 " 1935	4,86 3/8	6,62 1/2	40,30	67,86
25 " 1935	4,86 3/4	6,62 1/8	40,30	67,88
26 Febr. 1934	5,08 1/2	6,58	39,65	67,30
Muntpariteit...	4,86	3,90 3/8	23,81 1/2	40 3/16

KOERSEN TE LONDEN.

Plaatsen en Landen	Noteerings-eenheden	9 Feb. 1935	16 Feb. 1935	18/23 Feb. 1935 Laagste	23 Feb. 1935 Hoogste
Alexandrië..	Piast. p. £	97 1/2	97 1/2	97 3/8	97 3/8
Athene	Dr. p. £	516	512	512	514
Bangkok...	Sh. p. tical	1/10 1/4	1/10 1/4	1/10 1/4	1/10 1/4
Budapest ..	Pen. p. £	16 3/4	16 3/4	16 3/8	16 3/4
Buenos Aires 1)	p. peso p. £	19.—	18.95	18.80	19.—
Calcutta	Sh. p. rup.	1/65 3/32	1/65 3/32	1/65 1/8	1/65 3/32
Constantin ..	Piast. p. £	610	608	605	608
Hongkong ..	Sh. p. \$	1/9 9/10	1/9 7/8	1/9 3/8	1/10 1/8
Kobe	Sh. p. yen	1/2	1/2	1/1 1/10	1/2 1/10
Lissabon	Escu. p. £	110 1/8	110 1/8	110 7/8	110 1/8
Mexico	\$ per £	17 1/2	17 1/2	17 1/2	17 1/2
Montevideo 2)	d. per £	20	20	19 1/2	20 1/2
Montreal	\$ per £	4.88 3/8	4.88 3/8	4.85 3/8	4.89 1/2
Riod. Janeiro 3)	d. per Mil.	3 1/10	3 1/10	3 1/10	3 1/2
Shanghai ..	Sh. p. tael	1/5 3/4	1/6 1/10	1/5 3/4	1/6 7/8
Singapore ..	id. p. \$	2/4 5/32	1/4 5/32	2/4 1/10	2/4 1/2
Valparaiso 4)	\$ per £	117.50	117.50	117 1/2	117 1/2
Warschau ..	Zl. p. £	25 15/16	26 13/16	25 1/2	26

1) Offic. not. 15 laten, gem. not. welke importeurs hebben te betalen, 9 Febr. 16.95, 14 Febr. 16.93, 22 Febr. 16.92. 2) Offic. not. vanaf 6 Febr. 39 3/4, 7 Febr. 39 1/2, 13 Febr. 40, 14 Febr. 39 1/2, 15 Febr. 40, 19 Febr. 40 1/2, 22 Febr. 40 1/2, 23 Febr. 40 3/8. 3) Id. 22 Dec. 4 1/4. 4) 90 dg. Vanaf 28 Aug. laatste „export“ noteering.

ZILVERPRIJS

Data	Londen 1) N.York 2)
19 Febr. 1935..	25 55 1/2
20 " 1935..	25 1/8 55 1/2
21 " 1935..	25 1/8 55 1/2
22 " 1935..	25 1/8 —
23 " 1935..	25 1/4 55 3/8
25 " 1935..	25 1/2 55 3/8
26 Febr. 1934..	20 3/8 45 7/8
27 Juli 1914..	24 1/16 59

GOUDPRIJS 3)

Data	Londen
19 Febr. 1935....	142/10
20 " 1935....	142/9 1/2
21 " 1935....	142/11
22 " 1935....	142.6 1/2
23 " 1935....	143/11
25 " 1935....	143/9 1/2
26 Febr. 1934....	136/5
27 Juli 1914....	84/10 1/2

1) in pence p. oz. stand. 2) Foreign silver in \$ c. p. oz. fine. 3) in sh. p. oz. fine

NEDERLANDSCHE BANK.

Verkorte Balans op 25 Februari 1935.

Activa.		
Binnel. Wis- sels, Prom., enz. in disc.	Hfdbk. f 22.622.223,20 Bijbkn. " 103.236,04 Ag.sch. " 3.061.821,47	f 25.787.280,71
Papier o. h. Buitenl. in disconto	"
Idem eigen portef.	f 866.250,—	"
Af: Verkocht maar voor de bk. nog niet afgel.	" 866.250,—
Beleeningen incl. vrsch. in rek.-crt. op onderp.	Hfdbk. f 88.376.735,361 Bijbkn. " 4.211.546,61 Ag.sch. " 37.667.207,82	f 130.255.489,79
Op Effecten	f 125.887.340,421	"
Op Goederen en Spec.	f 4.368.149,37	" 130.255.489,791)
Voorschotten a. h. Rijk	"
Munt, Goud	f 102.585.535,—	"
Muntmat., Goud	f 707.979.955,31	"
	f 810.565.490,31	"
Munt, Zilver, enz.	f 22.616.435,64	"
Muntmat., Zilver	" 833.181.925,952)
Beleging van kapitaal, reserves en pensioenfond	" 38.017.219,69
Gebouwen en Meub. der Bank	" 4.970.000,—
Diverse rekeningen	" 5.486.931,52
Staat d. Nederl. (Wet v. 27/5/32, S. No. 221)	" 16.996.491,37
		f 1.055.561.589,03
Passiva.		
Kapitaal	f 20.000.000,—	"
Reservefond	f 3.807.914,92	"
Bijzondere reserve	f 5.000.000,—	"
Pensioenfond	f 9.229.229,26	"
Bankbiljetten in omloop	f 857.037.240,—	"
Bankassignatiën in omloop	f 104.319,24	"
Rek.-Cour. f Het Rijk	f 63.183.658,72	"
saldo's: { Anderen	f 91.479.919,54	" 154.663.578,26
Diverse rekeningen	" 5.719.307,35
		f 1.055.561.589,03
Beschikbaar metaalsaldo	f 428.520.750,93	"
Minder bedrag aan bankbiljetten in omloop dan waartoe de Bank gerechtigd is	f 1.071.301.880,—	"
Schatkistpapier, rechtstreeks bij de Bank ondergebracht	"

1) Waarvan aan Nederlandsch-Indië (Wet van 15 Maart 1933, Staatsblad No. 99) f 73.789.100,—
2) Waarvan in het buitenland " 49.775.319,64

Voornaamste posten in duizenden guldens.

Data	Goud		Circulatie	Andere opschuld.	Beschikk. Metaal-saldo	Dek-kings perc.
	Munt	Muntmat.				
25 Febr. '35	102586	707.980	857.037	154.768	428.521	822)
18 " '35	102585	707.980	849.398	164.799	427.438	82
25 Juli '14	65.703	96.410	310.437	6.198	43.521	54
Data	Totaal bedrag disconto's	Schatkist-promessen rechtstreeks	Beleeningen	Papier op het buitenl.	Diverse rekeningen 1)	
25 Febr. 1935	25.787	—	130.255	866	5.487	
18 " 1935	26.169	—	131.491	866	6.375	
25 Juli 1914	67.947	—	61.686	20.188	509	

1) Onder de activa. 2) Ruim.

OPEN MARKT.

	1935				1934	1933	1914
	23 Febr.	18/23 Febr.	11/16 Febr.	4/9 Febr.			
Amsterdam Partic. disc. Prolong.	9/16 1	9/16-9/8 1	1/2-9/16 1	1/2 1	3/4-15/16 1	1/4-1/2 1	3 1/2-9/16 2 1/4-9/4
Londen Daggeld... Partic. disc.	1/4-1 9/16	1/4-1 5/16-9/16	1/4-1 1/16	1/4-1 5/16-9/8	3/4-1 7/8-15/16	1/4-1 3/4-15/16	1 1/2-2 4 1/4-9/4
Berlijn Daggeld... Maandgeld	3 1/4-4 3 3/8-3/4	3 1/8-4 3 3/8-3/4	3 1/8-4 3 3/8-3/4	3 1/8-4 3 3/8-3/4	4 1/8-5 1/8 4 1/4-5 1/4	4 1/8-5 1/8 4 1/4-5 1/4	—
Part. disc. Warenw...	3 3/8 4-1/4	3 3/8 4-1/4	3 3/8 4-1/4	3 3/8 4-1/4	4-1/4 4-1/4	3 7/8 4-1/2	2 1/2-1 1/2
New York Daggeld 1) Partic. disc.	1 9/16	1 5/16	1 5/16	1 5/16	1 3/4	1-1/4 1 1/2	1 3/4-2 1/2

1) Koers van 22 Febr. en daaraan voorafgaande weken t/m. Vrijdag.